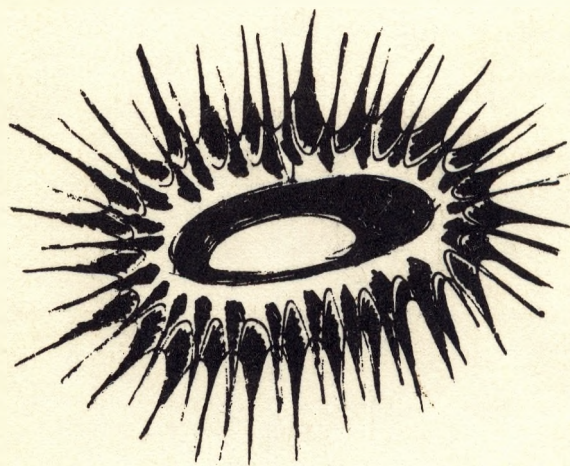

BAKAI

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1990/3

Belső használatra

BÖRTÖNÜGYI SZEMLÉ

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Elnök:
dr. Tari Ferenc bv. vezérőrnagy

Tagjai:
Csere László bv. őrnagy
dr. Csordás Sándor bv. ezredes
Fejes Imre bv. ezredes,
Kudor Zoltánné bv. őrnagy,
dr. Lőrincz József bv. alezredes
dr. Németh Gyula bv. alezredes
Vincze Tamás bv. ezredes

Szerkesztő: Bánki Erika

Szerkesztőség:
1054 Budapest V., Steindl Imre u. 8.

A fotókat készítette:
Doba Károly
Sz. Kiss Csaba

RECORD
Ipari Képző- és Nyomdaüzem
2119 Pécel, Pesti út 21.
Felelős vezető: Tóth Istvánné

TARTALOM

---

1 DR. NAGY FERENC: A bv-jog a nyugat-európai jogrendszerekben

---

5 FÓRUM

---

5 DR. VÓKÓ GYÖRGY: Az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak jogállása

---

11 DR. LŐRINCZ JÓZSEF: Intézetvezetők a szabadságvesztés végrehajtásának reformjáról

---

21 TAPASZTALATCSERE

---

21 DR. MADEJ FERENC: Biblia, szentmise, gyónás (Lelki gondozás a Miskolci Bv. Intézetben)

---

28 DR. CSÓTI ANDRÁS: Szervezetfejlesztési kísérlet Nyíregyházán

---

35 FÉJJA SÁNDOR: Művészfilmek Győrött

---

39 FILEMON TIVADAR: A fiatalok szakmai versenye

---

41 TÁJÉKOZTATÓ

---

41 DR. LŐRINCZ JÓZSEF: Megalakult a Magyar Börtönügyi Társaság

45 A Magyar Börtönügyi Társaság alapszabálya

---

49 DÓRA BÉLA – TAKÁCS PÉTER: Nemzetközi irányelvek, ajánlások és a magyar büntetésvégrehajtás

---

55 EMLÉKEZÜNK

---

55 DR. NAGY FERENC: John Howard, a büntetésvégrehajtás klasszikusa

---

57 KITEKINTÉS

---

57 SZ. KISS CSABA: Holland, dán és svéd börtönökben jártunk

A bv-jog a nyugat-európai jogrendszerekben

A bv-jog jogrendszerbeli helyének, jogági önállóságának vitatott kérdéskörét nem lehet a történeti és az összehasonlító nézőpont figyelembe vétele nélkül megválaszolni. E két kiemelt szempont tanulmányozása és kutatása az egyébként is elhanyagolt büntetvégrehajtási jog és tudomány mostohagyermekének minősíthető hazánkban, jóllehet az európai államok többségében nem tekintendő annak.

A történeti szempont felvillantásakor kiderült, hogy a büntetvégrehajtási jog egyrészt a büntetőjog integráns része volt, másrészt – ahogy erre már Lukács Tibor is utalt – a bűnügyi tudományoknak a többi jogterülettől, valamint az egyes tudományágaknak egymástól való elkülönülése hosszú folyamat eredménye. Olyannyira igaz ez a megállapítás, hogy a bűnügyi diszciplinákon belül a büntetvégrehajtási jog helyének, szerepének, önállóságának megnyugtató tisztázása hazánkban a mai napig nem történt meg igazából.

A rövid történeti visszatekintésből kitűnik, hogy még a múlt században is idegen volt a büntetőjog filozófiai szemléletétől a megelőzésére, a nevelésre, az egyéniesítésre alapozott eszme és gyakorlat. A pszichológiai kényszer feuerbach-i elméletére, az elrettentésre, valamint a kanti, hegeli jogi teóriára, a represszióra támaszkodó kriminálpolitika nyomán egyértelműen az ún. tiszta megtorló büntetőjog érvényesült.

A büntetvégrehajtást a büntetőjogi értelemben vett megtorlás következetes érvényesítése megfosztotta jelentőségétől, hisz a végrehajtás egyedüli célja a proporcionális, azaz az arányosan illeszkedő büntetés öncélú realizálása lett. Így nem véletlen, hogy a büntetvégrehajtás ekkortájt nem tartozott a büntetőbíró hatáskörébe. Úgyszintén nem volt komoly indoka, alapja a büntető anyagi és eljárásjog mellett a büntetvégrehajtási jog önállóságának sem, ezért a bíróság által kiszabott büntetések tényleges foganatosítása az igazgatás, a végrehajtási hatóságok feladatköre maradt.

A pozitivistákról a kriminológia, a Liszt-féle büntetőjogi iskola hatására a múlt század végén, a századforduló tájékán a büntetőjogban is a célgondolat, illetve a célbüntetés került előtérbe, a büntetés feladataként pedig a büntettes egyéniségéhez igazított befolyásolás elérése, általánosabb értelemben a speciális prevenció eszméje. B. Freudenthal 1909. évi híres és útmutató beszéde óta (mely nyomtatásban egy év múlva látott napvilágot *Die staatsrechtliche Stellung des Gefangenen* címen) mindinkább elismerik, hogy a fogvatartott közjogi viszonyban áll az állammal.

E közjogi viszony szabályozása elsősorban a törvényhozó feladata, tehát semmiképp sem szabad az igazgatásnak átengedni a végrehajtás kialakítását. Száza-

dunk derekán sok európai ország jutott oda, hogy a büntetésvégrehajtási jogot a bűnügyi tudományok egészén belül elismerte önálló joganyagként a büntető anyagi és eljárási jog mellett. (Lásd pl. a német Sauer 1957-ben megjelent tanulmányát!)

A történeti vizsgálódás mellett ugyancsak nélkülözhetetlen az összehasonlító aspektus kiemelése. Ma már ez nyilvánvaló számunkra, jóllehet a komparatív elemzések a bűnügyi tudományokon belül hazánkban még jelenleg sem kapták meg a súlyuknak megfelelő, jelentőségüket megillető szerepet és megbecsülést. (Lásd pl. az átfogó összehasonlító munkák hiányát, illetve a jogi szaklapok szerkesztési megoldásait!)

Az európai országok büntetésvégrehajtása ma már mindenütt jogilag szabályozott és szervezett formában létezik, törvényi, rendeleti, igazgatási előírásokon alapul. Sőt, egyes nyugati államokban maga az alkotmány is tartalmaz büntetésvégrehajtással kapcsolatos elvi jelentőségű rendelkezést. Így pl. az olasz alkotmány 27. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy a büntetés nem ellenkezhet a humánus követelményével, annak az elítélt átnevelését kell megcéloznia. Az 1978. december 27-i spanyol alkotmány a 25. cikkében pedig kifejezetten leszögezi, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek és a biztonsági intézkedésnek az átnevelésre és a társadalmi visszailleszkedésre kell irányulnia, továbbá tiltja a kényszermunka alkalmazását.

A büntetésvégrehajtás jogi szabályozottsága kiindulópont lehet a büntetésvégrehajtási jog helyének, szerepének nyugat-európai áttekintéséhez, az ún. összehasonlító elemzéshez. Ami a bv-jog helyét illeti, az európai polgári államok alapvetően három csoportba sorolhatók. Az elsőbe azok az államok tartoznak, ahol a büntetésvégrehajtás alapvető joganyaga büntetőeljárás törvényben, továbbá végrehajtási rendelkezésekben található meg. Erre a legjobb példa a francia büntetésvégrehajtás, amelynek jogi szabályozása mindenekelőtt az 1958. évi büntetőeljárás törvényben (V. könyv II. cím), valamint a büntetésvégrehajtási reformtörvényekben lelhető fel.

A második csoportba sorolható országokban a büntetésvégrehajtás alapvető, elvi jellegű kérdéseit a büntető anyagi jogban, vagyis a Btk-ban találhatjuk meg, a végrehajtás részletes kialakítására, működésére pedig különböző szintű, rangú előírások vonatkoznak. E megoldás szemléletes példáját Svájc szolgáltatja, ahol négy szinten is szabályozott a bv-jog. A szövetség (az 1942 óta hatályos Btk és Btk-hoz kapcsolódó rendeletek, illetve szövetségi törvények), a konkordátum, a kanton és az egyes végrehajtási intézet rendelkezéseket, szabályokat bocsát ki, de egységes szövetségi büntetésvégrehajtási törvény vagy rendelet nem létezik.

A harmadik csoportba tartozó országokban a büntetésvégrehajtás joganyagának szabályozása speciális, külön végrehajtási jogszabályokban lelhető fel. Az utóbbi évtizedekben ez a megoldás jellemző Európa-szerte. Ezekben az államokban tehát a büntetésvégrehajtás alapvető keretét, azaz a büntetések és az intézkedések nemének, alkalmazási feltételeinek szabályozását – a másik két csoportba sorolt államokhoz hasonlóan – a Btk adja, de a végrehajtás feladatáról, szervezetéről, tényleges működéséről szóló részletes rendelkezések külön jogszabályokban szerepelnek. Az államok többségében ez a bv-szabályozás törvényi szintű, de előfordul alacsonyabb rangú, rendeleti, igazgatási szabályozás is pl. a belgáknál. (Lényegében hazánk is ide tartozik, hisz büntetésvégrehajtásunknak köztudottan nincs törvényi szintű szabályozása.)

A legtöbb nyugati államban, pl. Ausztriában, az NSZK-ban, Olaszországban, Spanyolországban stb. törvényi szintű szabályozás érvényesül. A bv-jog három fentebb ismertetett szabályozási alapmodellje tartalmából egyértelműen az következne, hogy a bv-jog adott jogági szabályozása határozná meg annak jogrendszerbeli elhelyezését. Tehát ha a bv. büntetőeljárás-jogi törvényben kerül szabályozásra, akkor a bv-jog helye a büntető eljárásjogon belül lesz. Ahol pedig a bv. alapvető, illetve fontosabb kérdéseit a Btk rendezi, ott a bv-jog az anyagi büntetőjog részeként kezelendő. A bv. kifejezetten speciális, külön szabályozási megoldásából pedig a bv-jog önállóságára lehet következtetni.

Az ilyen irányú következtetések levonása azonban igazságtartalma ellenére is kissé leegyszerűsít. A francia megoldást illetően pl. a büntető eljárási szakkönyvek aligha mutatják be a bv. joganyagát, az jobbra kriminológiai, illetve kifejezett bv-kiadványokban jelenik meg. A svájci megoldás specialitása elsősorban a sajátos alkotmányjogi szabályozásból, a szövetség és a kantonok közötti törvényhozás megosztásából adódik, de nem elhanyagolható a tradíció továbbélése sem, az a tény, hogy a klasszikus bv-jogot, illetve tudományt ők a büntetőjog integráns, alapvető részének tekintik. (Ez lényegében érződik mindazokban az országokban, ahol a bv. más különálló törvényi szabályozást kapott, ahol a bv-keretét az anyagi büntetőjog, tipikusan a Btk adja meg – legalább az egyes büntetések és intézkedések szabályozásával, olykor pedig ezen túlmenő részletességgel is.)

Nem tagadható, hogy a bv-jog jogrendszerbeli elhelyezkedését illetően alapvetően három nézetcsoporthat létezik. A korábbi időszakokban ezek közül csupán két nézet érvényesült. Az egyik szerint a bv-jog a büntetőeljárás jog alkotórésze, hiszen a végrehajtás eljárásjogilag közvetlenül kapcsolódik a jogerős elítéléshez és a fogvatartott szemszögéből is egységes történésről van szó. A másik nézet szerint a bv-jog, a büntetőjogi szankciók anyagi jogi szabályozására, illetve a szabályozással kapcsolatos tartalmi összefüggésekre tekintettel – a büntető anyagi joghoz tartozik. E nézet képviselői pl. a svájciak általában állást foglalnak a bv-jognak, vagy legalábbis az alapelveknek, a fontosabb végrehajtási szabályoknak Btk-beli szabályozása mellett.

A legszélesebb körben elterjedt és jelenleg uralkodó nézet a bv-jogot – az anyagi és az eljárási jog mellett – önálló, harmadik jogterületnek tekinti a bűnügyi jogon belül. A bv-jog önálló jogterületként való felfogása megfelel e joganyag, illetve tárgya objektív súlyának és az e téren bekövetkezett jogfejlődésnek egyaránt. A bv-jognak a jogrendszerben elfoglalt helyét illetően gyakran hivatkoznak több országban, így pl. az NSZK-ban is arra az elméletre, amely a büntető igazságszolgáltatás három pillére elnevezést kapta.

E felfogás szerint a törvény büntetéssel fenyeget, a bíróság ezt kiszabja, az állam pedig végrehajtja. Ennek alapján az első pillér a törvényhozó, ill. az anyagi jog; a második pillér a büntető bíróság és a büntető eljárás; a harmadik pillér a bv-hatóság, illetve a büntetésvégrehajtási jog. A büntetéssel fenyegetés, a büntetőjogi szankció kiszabása, továbbá a megtorló intézkedés végrehajtása különböző fokokat jelent, különböző feladatokat teljesít. E nézet szerint a büntetés végrehajtása a büntető igazságszolgáltatás önálló aktusa, vagyis ez a felfogás is elismeri a bv-jog területi önállóságát.

Azt is látni kell jelenleg, hogy a nyugat-európai országok szakirodalmában és gyakorlatában nem a büntetésvégrehajtási jog jogrendszerbeli helyének, önálló-

ságának a kérdése áll az érdeklődés középpontjában, hanem inkább a büntetés-végrehajtás mai és holnapi helyzete, az elítéltek végrehajtási jogainak gyarapítása, életfeltételeinek javítása. A világ sok országában ugyanis rosszabbodtak a végrehajtási életfeltételek, főként a túlszűfoaltság következtében, a munkalehetőségek szűkülése, az elítéltek jogvédelmének fogyatékoságai miatt, végezetül, a vizsgálati fogság, azaz az előzetes letartóztatás nem kielégítő volta folyamánnyaképp.

A jelenlegi törekvések, az említett visszasságok kiküszöbölése, a büntetés-végrehajtásnak a társadalom felé történő erőteljes nyitása, a végrehajtás normalizálásának irányába mutatnak. Ez utóbbi a szabad élet és a bv-lét közötti különbség csökkentését, illetve e különbség alacsony szinten tartását jelenti; vagyis azt, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek pusztán a szabadság elvonásából kell állnia. A társadalom felé nyitás is több összetevőből áll. Így pl. a fogvatartottak külvilággal való kapcsolatának bővítéséből, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó statisztikai adatok folyamatos nyilvánosságra hozatalából, stb.

Az elítélt jogvédelmének erősítése a bírósági felülvizsgálat lehetőségével szintén új idők fejleménye. Am a hazai büntetés-végrehajtás előtt nem csupán a végrehajtás elméleti kimunkálásának és a gyakorlat megjavításának feladata áll, hanem a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott követelmények teljesítése is.

E téren már történt hazánkban bizonyos előrelépés. Az 1966. december 16-i Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát már 1976-ban ratifikáltuk a 8-as számú törvényerejű rendelettel. Ezen Egyezségokmány 10. cikke tartalmazza a büntetés-végrehajtás kialakítására vonatkozó elvi követelményeket. Az Egyezségokmány Fakultatív Jegyzőkönyvét is kihirdettük az 1988. évi 23. sz. tvr-rel.

E törvényerejű rendelet által legalábbis elvileg lehetővé vált, hogy egy elítélt panaszával, bejelentésével az Emberi Jogi Bizottsághoz fordulhasson Magyarországról is. Az 1988. évi 3. számú tvr-rel elfogadtuk és kihirdettük a kínzás és más megalázó, embertelen, kegyetlen büntetés, illetve bánásmód elleni nemzetközi egyezményt.

A nemzeti jogrendszerekben a büntetés végrehajtását befolyásolják a nemzetközi szabályok, a fogvatartottak kezelésére vonatkozó egységes, minimális alapelvek. Ezt a bűncselekmény megelőzéséről és a büntettek kezeléséről szóló első ENSZ-kongresszuson (1955-ben, Genfben) fogadták el. Az ENSZ Gazdasági és Szociális tanácsa pedig 1957. június 31-én ajánlotta fel elfogadásra és alkalmazásra a kormányoknak.

Az előbb említett minimális szabályok európai megfogalmazását 1973. október 19-én az Európa Tanács miniszteri bizottsága szavazta meg, és ajánlotta a kormányok figyelmébe. Ennek helyébe léptek legújabban az 1987. február 12-én elfogadott európai büntetés-végrehajtási minimális szabályok (franciául: Règles pénitenciaires européennes; angolul: European Prison Rules). Ezen szabályok hazai befogadását (lefordítását, közzétételét és gyakorlati figyelembevételét) megítélésem szerint nem lehet kikerülni, amennyiben országunk valóban Európához kíván csatlakozni, reálpolitikusabban fogalmazva, ha Európa felé igyekszik közelíteni.

Dr. Nagy Ferenc

Az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak jogállása

A társadalom demokratizálódása, a személyiség és általában az emberi jogok megnövekedett jelentősége szükségszerűen felveti a bűnelkövetők megítélésének újraértékelését. Az elkövetkezendő szabályozásnak nagyobb figyelmet kell fordítania a jogok és kötelességek összefüggéseire, kölcsönhatásaira, és a nemzetközi elvárások szerinti művelésére. De halaszthatatlanná vált ama társadalmi igény kielégítése is, amely minden állampolgári jogot és kötelességet, annak módosítását – így a büntetés végrehajtása miatt is – törvényben kívánja szabályozni.

A büntetésvégrehajtási jogalkalmazás az eddiginél magasabb szintű új periódusához pedig elengedhetetlenül szükséges e jogág tudományos igényű, széles látókörű művelése, elzárkózásának feloldása, a szakmai követelmény és a társadalom figyelmének, aktív együttműködésének felkeltése. A társadalom – a közös cselekvéshez nélkülözhetetlen tisztánlátás érdekében – nem hallgathat szemérmesen erről a „kényelmetlen” produktumáról, bármennyire is szégyenli. Vannak, és továbbra is lesznek bűnelkövetők, akiket meg kell büntetni a többi állampolgár érdekében. Az ítéletben kiszabott joghátrány azonban főként a büntetés, az alkalmazott büntető intézkedés végrehajtása során valósul meg. Az alapvető emberi jogokba főleg ezek végrehajtása során történik a legerőteljesebb beavatkozás. Az elítéltet csak az ítéletben és jogszabályban meghatározott hátrányok érhetik, az általános állampolgári jogi helyzetben bekövetkező változás mértéke a büntetésvégrehajtási jogi helyzet tartalma.

Az elítéltek jogi helyzetének átgondolása, a hatályos rendelkezéseknek a továbbfejlesztés igényével történő áttekintése összhangban kell hogy legyen büntetési rendszerünk fejlődési irányvonalával, az állampolgári jogok fokozott védelmének igényével, hiszen ez a demokrácia kiteljesedésének egyik alapfeltétele. A végrehajtás nem lehet az önkényesség eszköze, mindig a jogszabálynak megfelelően, a törvényesség betartásával kell funkcióját teljesítenie. Csak így biztosítható, hogy az állampolgári jogok korlátozása ne haladja meg a szükséges mértéket, ne lépje túl a büntetés, intézkedés célját.

Az elítéltek jogi helyzete kifejezi az egész büntetésvégrehajtási rendszer lényegét, és egyben szintjelzője a jogállamiságnak. Vitathatatlan, hogy az utóbbiról csak akkor beszélhetünk, ha teljes, minden hatóságra, szerve, állampolgárra, a társadalom minden egyes tagjára kiterjed, így a megbélyegzettekre, az elítéltekre is. Az emberi jogokra vonatkozó és bizonyos büntető anyagi- és eljárásjogi standardokat megállapító nemzetközi jog szerződésekbe foglalt normáit a bv-jogalkotás és -jogalkalmazás során is figyelembe kell venni. Az Egyesült Nemzetek Szervezetében és bizottságainak tevékenysége során állandóan hang-

súlyozzák, hogy a szabadságától megfosztott ember csak azokat a jogait veszti el, amelyekről a jogerős határozat (ítélet) őt megfosztja.

Mindinkább terjed az a nézet, mely szerint az egyes nemzetek morális és kulturális színvonala leginkább attól függ, miként bánnak el azokkal a csoportokkal, emberekkel, akik megszegik a törvényt. Az elítélt a bv-szervekkel büntetés-végrehajtási jogviszonyba kerül. Ez a jogok és kötelezettségek hordozását egyaránt jelenti. Hisz a büntetés végrehajtására, az intézkedés foganatosítására hivatott szerv és a kötelezett közötti viszonyt a jog szabályozza, az csak a jog révén létezik.

Az elítélt jogi helyzetének szabályozása során abból kell kiindulni, hogy „mindint szabad, amit a törvény nem tilt”. Ezt azonban csak a büntetés jellegzetességeivel összhangban lehet értelmezni. A fokozatokat fenn kell tartani; az erőszakos bűnözőket, a súlyos bűncselekmények elkövetőit és a visszaesőket elkülönítetten kell foglalkoztatni. Az új törvényben pontosan meg kell majd határozni az elítéltek magatartásával szemben támasztott követelményeket, a fegyelmező-megelőző intézkedéseket, az ösztönzés eszközeit, a biztonsági követelményeket, a bűncselekmények felderítésére és bizonyítására vonatkozó eljárási szabályokat, az elítéltek egészségügyi és anyagi ellátásának normáit, a munka és balesetvédelmi előírásokat.

A büntetés hatékonyságának az a feltétele, hogy sikerül-e a büntetéssel összefüggő negatív hatásokat pl. az elítélt személyiségének károsodását kizárni vagy legalább a lehető legkisebb mértékűre korlátozni. Épp ezért az állampolgári jogokat csak annyiban szabad csökkenteni, amilyen mértékben ezt a jogszabályi rendelkezések megengedik, amilyen mértékben az elkerülhetetlen.

A büntetés-végrehajtási jog elméletének és gyakorlatának központi kérdése a szabadságvesztésre elítélt jogi helyzete. Hozzá viszonyítva tudjuk értékelni a többi büntetéssel és intézkedéssel sújtott jogi helyzetét is. A szabadság állandóan növekvő értékének nevében meg kell követelni, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek igazi, valóságos tartalma csak a szabadság elvonása legyen.

A szabadságvesztés végrehajtása alatt a jogok egy jelentős része szünetel, másik része korlátlanul érvényesül, s végül vannak a korlátozottan gyakorolható jogok. Szünetel a választójog, a szólás-, sajtó- és gyülekezési szabadság joga, az egyesülési jog, a személyi szabadság joga, a honvédelmi kötelezettség etc. Az élethez, a testi épséghez, az egészséghez való jogot számos rendelkezés biztosítja. A Bv. tvr. a nemzetközi elvárásoknak megfelelően külön deklarálja az emberi méltósághoz való jogot, előírja az emberséges bánásmódot. A Bv Szabályzat a bv-intézet kötelességévé teszi annak megakadályozását, hogy az elítéltek egymást bántalmazzák, megfélemlítsék, illetve kihasználják.

A törvény előtti egyenlőség elvéből következően – mint minden állampolgár – az elítélt is bírósághoz fordulhat állampolgári jogainak érvényesítése végett. Megilleti a letartóztatottat az egészségügyi ellátás joga; nem érheti hátrány a magyar nyelv nem tudása miatt, jogosult anyanyelvén vagy az általa ismert nyelven megtudni: milyen jogai és kötelezettségei vannak. Személyi tulajdonának védelmét a letétek kezelésére vonatkozó előírások garantálják. A szabadságvesztés-büntetés nem akadályozza annak, hogy örököljön.

A munkájához való jogot és annak megfelelő díjazását kinyilvánítja az Alkotmány és a Bv. tvr., ám a Bv-Szabályzat 60. §. (2) bekezdése szerint büntetés-

végrehajtási érdekből átmenetileg szüneteltethető az elítélt foglalkoztatása. Az átmenet természetesen csak addig tarthat, amíg a munkába állítást akadályozó ok fennáll. Ezek közé sorolható pl. az elítélt végrehajtást veszélyeztető szökési szándéka.

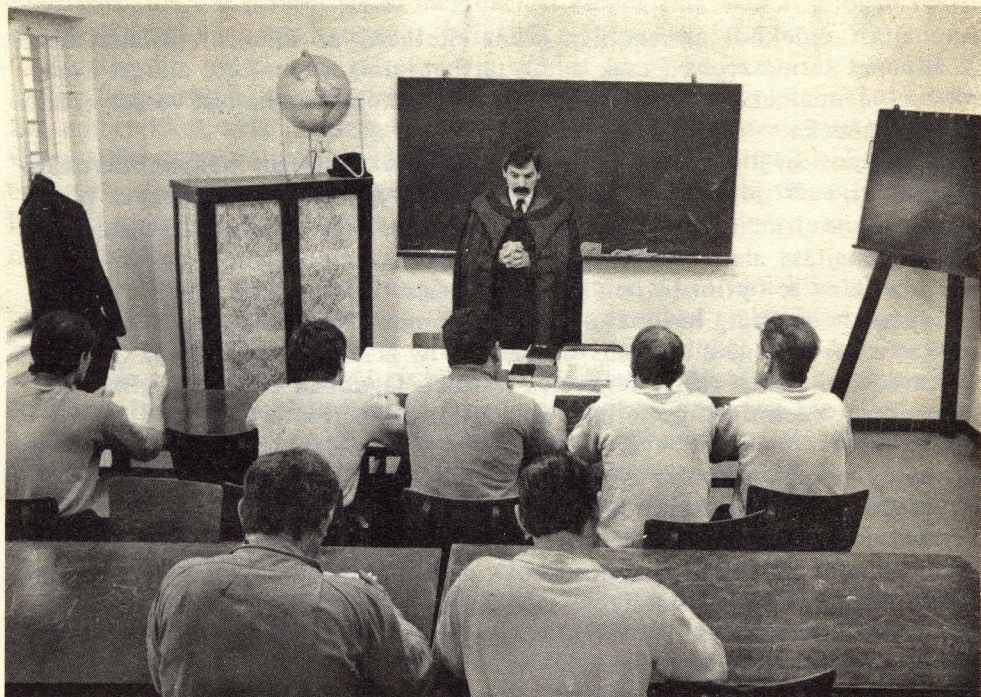
A hatályos bv-jog nem akarta a munkakötelezettséget kényszermunkává süllyeszteni, ezért jogként szabályozta a munkavégzést. A munkajognak persze csak bizonyos elemeit vette át. Komoly probléma, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatti munkavégzés a nyugdíj szempontjából nem vehető figyelembe. S az se optimális helyzet, hogy baleseti ellátás jár a fogvatartottnak, de táppénz nem. Pedig bevonásuk a társadalombiztosításba nemcsak őket, családjukat is megvédené a szociális szükségtől. Az is nonszensz, hogy az Országos Munkavédelmi Felügyelőség fegyveres testületi tagoknak tekinti az elítélteket, és így munkavédelmi felügyeletüket csak külön pénzért látja el.

Az emberhez méltó környezet jogát külön kellene deklarálni. A közegészségügyi hatóságoknak nagyobb ellenőrzési jogkörhöz kellene jutniuk, hogy ne csak az országos parancsnokságon keresztül, annak felkeresésére tevékenykedjenek. Tudnivaló, hogy pl. a művelődéshez való jog egyben kötelezettség is. A 40. életévüket be nem töltött és általános iskolát nem végzett elítélteknek folytatniuk kell tanulmányaikat és a hatályos szabályozás szerint a fogvatartottak megjeleneése még az ismeretterjesztő előadásokon is kötelezővé tehető. Sajnos, ami a tudományos és művészi alkotótevékenységet illeti, kiélésére igen korlátozott lehetőségekkel rendelkezik a büntetésvégrehajtás.

A levéltitok tiszteletben tartása a büntetés ideje alatt csak részlegesen érvényesül, hiszen szűrőpróbaszerűen, őrzésbiztonsági okokból időnként célszerű a fogvatartott levelezését ellenőrizni. De mivel a levélváltás Alkotmányon alapuló jog, korlátozása csak törvényen alapulhat. Az ezen felüli megvonás ellen a jogorvoslatot még akkor is garantálni kell, ha a megszorításra biztonsági indokból került sor.

A végrehajtás ténye mit sem változtat azon, hogy az elítélt – ha más bűnügyben is szerepel – akadálytalanul gyakorolhatja a büntetőeljárás törvény szerint az őt megillető jogokat. Polgári jogképessége nincs korlátozva, cselekvőképessége is csak annyiban, hogy bizonyos jogügyeleteit kizárólag képviselője által tudja elintézni. A jogi szabályozásnak ki kell térnie arra, hogy az elítélt – a gazdasági társaságokról szóló törvény alapján – vagyonaival, mint külső tag, részt vehessen bizonyos korlátozott felelősségű társaságok tevékenységében. S ha a fogvatartott meg akar jelenni egy bírósági tárgyaláson, akkor ugyanolyan helyzetbe kell hozni, mintha szabad állampolgár lenne. Hiába van szó négy szemközti, illetve hatszemközti pl. válóperes tárgyalásról, a súlyosabb büntetést töltők mellett ott lehet az ór.

A büntetés végrehajtása alatt speciális jogok és kötelezettségek keletkeznek. Ezek átmeneti jellegűek, csak a szabadságelvonás ideje alatt hatályosulnak; ha az elítélt szabadul, akkor aktualitásukat veszítik. Így pl. amíg a fogvatartott ül, addig jogosult elhelyezésre, ételmezésre, ruházatra, egészségügyi ellátásra. Fokozatonként eltérő gyakorisággal levelezhet a hozzátartozóival meg az általa megjelölt és a bv-intézet által jóváhagyott személyekkel. Megilleti a társadalmilag hasznos munka végzésének joga és ennek díja. Adott összeget személyes szükségleteire fordíthat, joga van közérdekű bejelentést tenni, panaszt,

Vallásgyakorlás a bv-intézetben

kérelmet előterjeszteni. Legalább kéthavonként kaphat és küldhet csomagot. A szabadulása utáni letelepedése, a munkába állása érdekében joga van érintkezni, kapcsolatba lépni a munkáltató megbízottjával és a pártfogóval stb.

Ha az elítélt munkájával összefüggésben kár éri, akkor azért az Igazságügyi Minisztérium felel. Vitatott viszont az elítélt kártérítésre kötelező határozat jogi jellege, hiszen ezzel neki egy büntetésvégrehajtási szerv okoz sérelmet. A nyitottabb intézetek, a felügyelet alatt állók körének szűkítése indokoltá teszi a jelenlegi kártérítési felelősség csökkentését. Épp ezért megfontolandó lenne bevezetni jogrendszerünkbe a büntetésvégrehajtási kártérítési felelősség intézményét.

Az állampolgári jogok közül kiemelten foglalkozik a bv-jog az elítélt panaszának és kérelmének intézésével, a közérdekű bejelentéssel és a fogvatartott kártalanításával. Ezek sajátosan érvényesülnek a bv. intézetekben. Szabályozásuk felülvizsgálatra szorul. A büntetésvégrehajtás tevékenységével összefüggő közérdekű bejelentéssel és javaslattal kapcsolatban nem az intézet parancsnokának kellene döntenie, hanem egy független, a törvényességi felügyeletet el látó szervnek, pl. az ügyészségnek.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. tv. 6. §-a szerint az egyéni és a közösségi vallásgyakorlást éppúgy lehetővé kell tenni a szociális, az egészségügyi, a gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekben, mint a büntetésvégrehajtási intézetekben. Ennek gyakorlati meg-

valósítását a bv-jognak is tartalmaznia kell. A szabad levegőn tartózkodás napi félórás időtartamát a nemzetközi elvárások alapján minimum egy órára fel kell majd emelni.

Az elítélt köteles a szabadságvesztést a büntetésvégrehajtási szervek által meghatározott helyen tölteni, a büntetésvégrehajtás rendjét megtartani, a kapott utasításokat teljesíteni, a kijelölt munkát szakértelmének és képességeinek megfelelően elvégezni, a bv-intézet közösségi életébe aktívan bekapcsolódni, az intézet tisztántartását és ellátását szolgáló munkába díjazás nélkül, alkalmoszerűen részt venni, a tartására fordított összeget megfizetni stb. A bv-intézet életének szinte minden részletére kiterjedő, pontosan megfogalmazott magatartási előírások nélkülözhetetlenek a végrehajtás hatékonysága szempontjából.

Annak a hatásrendszernek, amely alá az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása alkalmával kerül, elemét alkotja a büntetést megelőző időszak is. Az előzetesen letartóztatott a büntetőeljárás terheltje és egyben egy zárt közösség fogvartartottja. Jogi helyzete nem azonos az elítélttel, vele szemben ugyanis érvényesül az ártatlanság véelme. Helyes lenne, ha ezt külön deklarálná a bv-törvény. Az előzetes letartóztatás eljárásjogi célból alkalmazott szabadságelvonás és nem büntetés. Az előzetes büntetőeljárás jogai közül általában a védelemhez való jogot, a jogorvoslatra való jogosultságot, no meg az iratok megtekintésének, a beadványok elkészítésének jogát emelik ki.

Az előzetesnek csak azok az állampolgári jogai szünetelnek, amelyeket a jogszabály ilyenként felsorol. Nem kis harc árán került ki ebből a körből a választójog. Az előzetes komoly joghátránnyal bír a társadalombiztosítás terén. Szabadságelvonásának idejére nem jár táppénz, figyelmen kívül hagyják ezt a szolgálati idő kiszámításánál, kivéve, ha a terheltet felmentik a vád alól és megszüntetik a büntetőeljárást. A 30 napot meghaladó előzetes letartóztatás esetén szünetel a nyugellátás és a baleseti nyugellátás egyaránt. Ezt alkotmányjogi szempontból, de szociálpolitikai megfontolásból is felül kellene vizsgálni, hisz alapvetően a családot sújtja.

Az előzetes tehet polgári jogi nyilatkozatot, de vagyontárgyait nem adhatja el addig, amíg a bv-intézet nem értesíti szándékáról az illetékes ügyészt vagy bíróságot. E jogkorlátozás indoka az esetleges hatósági mulasztás pótlása. Az értesítéstől számított 15 napon belül ugyanis ha kell, le lehet foglalnia az előzetes vagyontárgyait. Ezt a büntetőeljárást szolgáló, ugyanakkor személyiségi jogot korlátozó rendelkezést nem a Bv-Szakutatisban kellene rögzíteni, hanem a Be-nek vagy a Bv. tvr-nek kellene tartalmaznia. Egy miniszteri utasítás mellékletében jogképességet felfüggeszteni, akár átmeneti időre is, nem alkotmányos megoldás.

Az előzeteseket majdnem ugyanazok az állampolgári kötelezettségek terhelik, mint a szabadon élőket. Kivételt csak egy-két kötelezettség képez. Így pl. a nem jogerős ítélet meghozatala előtt csak erre irányuló kifejezett kérelmére foglalkoztatható az előzetes a termelő munkában. Ha viszont nem dolgozik az előzetes, akkor mentesül saját eltartása költségeinek fizetése alól. Mindez nem készlet társadalmilag hasznos munkára.

Az előzetesen letartóztatottakat el kell különíteni az elítéltektől, hacsak nem dolgoznak együtt. A közös munka vagy az előzetesnek jelent többletkedvezményt, vagy az elítéltnak többlethátrányt. Az előzetes elhelyezésének speciális

követelménye az állandóan zárva tartott zárkaajtó. A bv-intézetben belül az előzetes csak felügyelet mellett mozoghat. A büntetőeljárás érdekében a fogatósítás módjára nézve az ügyész és a bíró külön is rendelkezhet, azaz további korlátozásokat írhat elő.

Ahol az egyes ember alapjogait korlátozzák, ott a visszaélések ellen védelmet kell nyújtani a legmesszebbmenőkig. A szabadság megvonása, a cselekvési korlát folytán az elítélt és az előzetes rászorul az állam védelmére, gondoskodására. Jogi helyzetüket elemezve megállapíthatjuk: a szabadságjogok szociális jogokká változnak át bizonyos körülmények között.

A társadalmi kibontakozás jelen szakaszában feltétlenül foglalkozni kell az elítéltek jogi helyzetével. A jogállamiság, az emberi jogok tükrében újra kell értékelni jogaikat és kötelezettségeiket.

Dr. Vókó György

Intézetvezetők a szabadságvesztés végrehajtásának reformjáról

A büntetésvégrehajtás korszerűsítésének átfogó – jogi, szervezeti és gazdasági – programja keretében ez év elején újabb lendületet vettek azok a célirányos kutatások, amelyek feladata háttéranyagot biztosítani a büntetésvégrehajtást érintő döntések előkészítéséhez. Ennek a szakterületünket modernizálni kívánó fordulatnak mindenestre biztatóbb előjelei vannak, mint korábban. Az igazságügyi kormányzat alapos előkészület után lehetőleg huzamos ideig életben maradó döntések meghozatalát határozta el, és ennek érdekében szakított a múlt rossz praxisával, azzal, hogy a végrehajtás gyakorlati szakembereit nem vonták be a büntetésvégrehajtás reformjába. Gyorsan változó világunkban e megoldás a régmúltat idézi fel, hiszen a magyar börtönügy történetében az első világháborúig a minisztérium kikérte a börtönügyet érintő normatív döntésekhez az országos bv-intézetek nagy szaktekintéllyel bíró igazgatóinak véleményét.

Intézetvezetőink számára az előzetes meghallgatás nem érzelmi kérdés (bár a mellőzöttség jogos indulatokat is kiváltott), hanem a büntetésvégrehajtási szakma elemi érdekeit, lehetőségeit, anyagi és szellemi teherbíróképességét, hiányosságait és elért eredményeit reálisan tükrözni kívánó együttműködés felajánlása a szakma sorsa felett döntést hozók számára. Más megfogalmazásban a jogalkalmazók együttgondolkodása a jogalkotókkal. Most eltekintünk annak elemzésétől, hogy mi okozta a döntés és végrehajtás szintjei között a transzmisszió hiányát, és csak azzal foglalkozunk, hogy mire vezetett, illetve vezethet e transzmisszió hiánya.

Az idén megalkotott büntetésvégrehajtási törvény kodifikációs munkálatait előkészítő bizottság legfontosabb teendői közé sorolta a végrehajtás tapasztalatainak begyűjtését. A bizottság két területre koncentrált érdeklődését: a börtönrendszer problémájára és az elítéltek jogi helyzetének kérdéseire. Az intézetvezetők egy korábban kiküldött kérdőív alapján tették meg észrevételeiket. Az alábbiakban – mellőzve az egyes kérdésekben kialakított sokszínű, gyakran ellentétes vélemények tematikus bemutatását – az intézetvezetők gondolkodását leginkább reprezentáló fő irányvonalak bemutatására vállalkozunk.

A szabadságvesztés végrehajtásának elvei, feladatai

A megkérdezett intézeti vezetők némi aggodalommal tekintenek a társadalmi környezet negatív jelenségeinek várhatóan kedvezőtlen visszahatására. A bűnözés intenzitásának fokozódásából, a felderítési arány romlásából társadalmi

feszültségeket prognosztizálnak, és az intolerancia gerjedését egy keményedő büntetőpolitika előzményeként szemlélik. Egy ilyen típusú büntetőpolitika – a történelmi tapasztalatok alapján – magában hordja annak veszélyét, hogy a büntetésvégrehajtási speciálprevenció lépésről lépésre kialakított humán intézményeit újból represszív elemekkel terhelik meg, csökkentve a végrehajtás hatékonyságának esélyeit.

A vezetők jól érzik, hogy a büntetésvégrehajtás mint gyakorlati szféra szorosan kapcsolódik a gazdasági környezethez, ezért nem táplálnak illúziókat sem a bv-vállalatok piaci körülmények közötti állóképességéről, sem az igazságügyi tárca hirtelen meggazdagodásáról, bőségszaruvá válásáról. Emellett az átalakulás kezdetének gazdasági depressziója, valamint a munkaerőpiac egyre kontraszelektívebb jellege a szabadulók elhelyezkedésének növekvő nehézségeit gyűrűz-teti be az intézetekbe. Így a problémáknak olyan, korábban nem tapasztalt torlódása várható, amelyek kezelése jelentős többleterőfeszítést, különös helytállást igényel a büntetésvégrehajtás szakapparátusától. A megkérdezettek túlnyomó többsége szerint a bv-reform terjedelmét, intenzitását objektív korlátok közé szorító gazdasági helyzet ellenére a szabadságvesztés végrehajtásának számos kérdésében lehetséges és szükséges a korszerűsítés.

Ami a szabadságvesztés végrehajtásának célját illeti, a nézetek teljesen azonosak. Az elítélt szabadulása után illeszkedjék be a társadalomba és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől. A vita főképp a fogvatartott nevelésének mint feladatnak a megvalósítása körül lángolt fel. A többség azt a reális álláspontot képviselte, hogy az elítéltek indítékrendszerét, hibás viszonyulási struktúráját átformálni célzó személyiségformálás – mely látványos pszichológiai és pedagógiai módszerek bevezetésének igényével lépett fel – a gyakorlatban anakronisztikusan elmaradt a megvalósíthatóságtól.

Mégis, az ez irányba tett erőfeszítések hasznosak voltak: a hatvanas évektől fokozatosan bővült a végrehajtás humán tartalma. A vezetők többsége ma a nevelés életszerű, illúzióktól mentes törvényi deklarálását javasolja. Eszerint a nevelés a végrehajtás szerves részeként, elsősorban az elítélt személyes gondjait oldja meg, lássa el szociális felügyeletét, ösztönözze továbbképzését, köz-művelődését, valamint segítse elő az elítélt visszailleszkedését a társadalomba. A nevelés e praktikus megközelítés ellenére sem nélkülözheti a jövőben az elméletileg felkészült szakapparátus munkáját, tehát a büntetésvégrehajtás tudományos művelőinek – elsősorban a bv-pszichológusoknak és pedagógusoknak – tovább kell kutatniuk a személyiségformálás útjait, eszközeit, módszereit.

A megkérdezettek többsége hangsúlyozta a differenciálás elvének fontosságát, azt, hogy a végrehajtás során megvalósított elkülönítések teremtik meg a hatékony speciálprevenció előfeltételeit. A véleményekből az derült ki, hogy leginkább az elsőbűntényeseknek, a fiatakorúaknak és a személyiségzavarban szenvedőknek kellene az eddiginél speciálisabb végrehajtás feltételeit megteremteni. Úgy tűnik, a vezetők gondolkodása szakít a hagyományos börtönképpel, hisz szélesíteni akarják az elítéltekkel való együttműködést, nem érik be passzív engedelmességgel, ösztönzik az aktív közreműködést. A személyi állomány atavisztikus bizalmatlanságának oldását egyre többen szorgalmazzák: kifejezés-re juttatva azt, hogy eme új típusú viszony kialakításához az eddiginél lényege-

sen vonzóbb érdekeltségi rendszer kialakítására van szükség – az elítéltek körében.

Gondolatok a börtönrendszerrel

A börtönrendszer kérdéskörén belül a végrehajtás fokozatairól, a központi elosztásáról, a végrehajtás rendjéről és progresszivitásáról kialakított nézeteket, javaslatokat elemeztük.

Mindjárt a szabadságvesztés fokozatainak kérdése kapcsán kiütköznek azok a tapasztalatok, amelyek érzékeltetik a büntetőbírói ítélet tettecentrikusságának és a végrehajtás személyiségcentrikus jellegének ellentmondásából fakadó gondokat. A bírói ítélet ugyanis a végrehajtási fokozatot kijelölve merev előírások közé szorítja az elítéltet, gátolva ezzel a speciálprevenciónak az elítélt személyiségéhez rugalmasan igazítható, egyéniesített megoldási lehetőségeit. Minderről az a többségi vélemény alakult ki, hogy az elítéltek bárminemű differenciálását már nem a büntető anyagi jog, hanem a büntetésvégrehajtási jog keretében kellene szabályozni, és magának a feladatnak nem a bíróságra, hanem a büntetésvégrehajtásra kellene tartoznia. Megemlítendő az az óvatos, kisebbségi nézet is, amely a fokozatok további csökkentése mellett, azok fenntartását javasolja, mert az ítélet jobban kifejezi a cselekmény, illetve az elkövető társadalomra veszélyességének fokát, ugyanakkor törvényi felhatalmazást nyújt a végrehajtás számára – az elítélt rezsimbe helyezéséhez.

Akár a fokozatok eltörlése, akár a csökkentésük irányába tett lépések révén szükségessé válna a nyolcvanas években többször napirendre tűzött központi elosztó (és diagnosztizáló) intézet létrehozása. A vezetők többsége elsősorban a hosszabb időtartamra ítélték esetében várna e központtól az eddiginél szakszerűbb megoldást, mely figyelembe venné a differenciálás biztonsági, munkaalkalmassági, képzettségi, pszichológiai, pedagógiai stb. szempontjait. Ám számos fenntartás és kétség is megfogalmazódott e központ működésével kapcsolatban, így a létesítmény várható finansziális gondjai, továbbá a szakapparátus felkészültségének korlátozottsága.

A megkérdezettek zöme alkalmatlannak tartja a gyakorlatban a szabadságvesztés fokozatai között kialakított megkülönböztető rezsimelőírások jórésztét. Sokan – így a többfokozatú intézetek vezetői – az előírások relativizálódását és célszerűtlenségét emlegetik, utalva arra a Nyugat-Európában közismert büntetésvégrehajtási tételre, miszerint az elítélteket az alapvető jogok és kötelezettségek terjedelmében ne különböztessék meg, fogvatartásuk módja között is mindössze – a szükséges biztonság elve alapján, a társadalom védelme által indokolt mértékben – a külvilágtól való elszigetelés foka tekintetében differenciáljanak. Az uralkodó vélemény szerint a külvilágtól való elszigetelés mértéke alapján négy, különböző típusú (szigorúan zárt, zárt, félig nyitott és a nyitott) intézetet lehetne létrehozni. A megkérdezettek egyöntetűen úgy vélték, hogy a társadalomra csekély veszélyességű elítélteket félig nyitott, illetve nyitott rezsimű intézetekben kellene elhelyezni.

Az intézetek vezetői teljes körűen elfogadták, hogy bővíteni kell a végrehajtás progresszivitását. Többen hangsúlyozták, hogy az elítélt körülményeit szabadulása közeledtével, a rezsimkötöttségek fokozatos oldásával hasonlóvá

kell tenni a szabad életbeli körülményekhez, de még ennél is fontosabb az elítélt együttműködését motiváló érdekeltség intézményesítése. A progresszivitás kiszélesítésének igénye a vezetőket a jelenleg hatályos, élenjáró intézmények (így a más fokozatba helyezés, az átmeneti intézet és a feltételes szabadságra bocsátás) konstruktív továbbfejlesztésére indította.

Így a végrehajtási fokozatok fenntartása esetén, hangzott a javaslat, a fokozatok közötti áthelyezést szélesebb körűvé kell tenni, akár a kétszeri áthelyezés (fegyházból fogházba és megfordítva) tilalmának feloldásával is. A többség azonban a progresszív végrehajtás intézményesített kiterjesztését saját intézetén belül látná célszerűnek: az elítélt előmenetekor az intézetben kialakított könnyített rezsimbe, míg az előírásokkal való konok szembeszegülése esetén az intézet szigorított rezsimébe kerülne. E koncepció három (közepes, könnyített, szigorított) rezsim kialakítását tenné szükségessé egy-egy intézetben belül, közben az elítélt munkáltatásának, szakképzésének, oktatásának folyamatosságáról gondoskodni lehetne, mellőzve az átszállítást. Felvetődött az a gondolat is, hogy az elítélt előmenetelét – más rezsimbe, más csoportba helyezés nélkül – a személyéhez kapcsolódó jogok, illetve kötelezettségek volumene határozná meg.

A progresszív végrehajtás gyakorlati megvalósításához fűződő javaslatok többsége arra irányult, hogy valamennyi elítéltet, büntetése egy meghatározott tartamának letöltése után, jogszabályi előírás alapján meg lehessen vizsgálni abból a szempontból, hogy kerülhet-e kedvezményezettebb helyzetbe (pl. könnyített rezsimbe). Ugyanakkor, ha az elítélt magatartása a súlyosabb rezsimbe helyezést indokolná, akkor fenn kellene tartani azt a lehetőséget, hogy magatartásának kedvező irányú változása esetén visszaállíthassa korábbi helyzetét. Kisebbségi – s nem titkoltan nagy szakmai optimizmust tükröző – javaslatként hangzott el, hogy az elítélt – tekintet nélkül a letöltött büntetés tartamára – a személyiségéről, magatartásáról kialakított büntetésvégrehajtási szakvélemény alapján kerüljön a reszocializációját leginkább segítő rezsimbe. Abban mindenki egyetértett, hogy a progresszív végrehajtás széles körű intézményesítése esetén a központi átmeneti intézet fenntartása feleslegessé válna.

A feltételes szabadságra bocsátás intézményével kapcsolatban a megkérdozettek túlnyomó többsége azt akarja, hogy ne büntető anyagi jogi, hanem büntetésvégrehajtási jogi intézmény legyen. Álláspontjuk szerint a feltételes szabadságra bocsáthatóságot nem a tethoz, hanem az elítéltnak a büntetésvégrehajtás tartama alatt tanúsított előmeneteléhez kell igazítani. Ez a követelmény viszont egyáltalán nem érvényesül akkor, ha – mint azt a hatályos szabályozás tartalmazza – a törvény a feltételes szabadság lehetőségéből – egy absztrakt fenyegetettségre hivatkozva – még a büntetés végrehajtásának megkezdése előtt eleve kizárja az elítéltek bizonyos körét. A tapasztalatok világosan kimutatják, hogy az elítéltek magatartását motiváló érdekeltségi rendszer egyik legpregnansabb eleméből, a feltételes szabadságból való kizárás az elítéltek elutasító destruktív magatartását váltja ki. Ez pedig jelentősen megterheli a személyzet és az elítéltek viszonyát, és csaknem lehetetlenné tesz mindenfajta reszocializációs törekvést.

A feltételes szabadság mértékét illetően kétféle álláspont fogalmazódott meg: a többség szerint ennek mértékét a büntetésvégrehajtási jogszabály határozza

Álláskeresés a börtön falai közt

meg aszerint, hogy az elítélt elsőbűntényes, visszaeső avagy többszörös visszaeső. E nézet tehát a büntetett előlétehez, a már kiállt, de hatástalannak bizonyult büntetések számának mértékében korlátozná a kilátásba helyezhető feltételes szabadságot. Elgondolkodtató az a javaslat, amely a „büntetésvégrehajtási visszaeső” fogalmának bevezetésével csak a korábban letöltött, szabadságelvonással járó jogkövetkezményeket venné számba. Egy másik, kisebbségi álláspont a feltételes szabadságot differenciálatlanul minden elítéltre azonos mértékben alkalmazná.

Többen jelezték, hogy jó lenne, ha a jogszabály lehetővé tenné – elsősorban az elsőbűntényesek esetében – a büntetés felének letöltésekor a feltételes szabadságra bocsátást. Eltérek a vélemények az e kérdésben döntést hozó szerv kiléte felől: a többség úgy véli, meg kell őrizni a bv-bíróság jelenlegi hatáskörét, a kisebbség azonban formálisnak tartja a döntésben közreműködő bv-bíró szerepét, és ezért a feltételes szabadságra bocsátást az intézetparancsnok vagy az intézeti tanács hatáskörébe helyezné azzal a kiegészítéssel, hogy az elítélt az itt hozott döntés ellen jogorvoslattal fordulhatna a bv-bírósághoz. E felfogás számol a bv-bíróság felügyeleti jogkörének kiszélesítésével a jövőben, ugyanakkor a ránehezedő eljárási terhek csökkentésével is.

A börtönrendszer egy sajátos szektorával, a fiatalok szabadságvesztésének végrehajtásával kapcsolatos vélemények általános igényként szögezték le – a személyiségformálás igényeinek növelése, a bűnözői életúttól való eltérítés sikeressége érdekében – a felnőttok börtönrendszerétől való eltávolodást,

és az ezt tükröző különös jogi szabályozást. A fiatalkorúak különleges büntetés-végrehajtását deklaráló büntetőpolitika már a jogalkotás szférájában sem érvényesítette megfelelően a pedagógiai tartalmú büntetés-végrehajtást, minek következtében – megfosztva a sajátos eszközök és módszerek alkalmazhatóságának jogintézményeitől – az alig tér el a felnőttekétől.

A korszerűsítés igényének jegyében merült fel, hogy legyen a fiatalkorúak büntetés-végrehajtása egy kiépítendő szociális intézményrendszer része, továbbá, hogy különös hangsúlyt kell helyezni a szocializáció hiányosságainak pótlására. Így a nevelési programokban való kötelező és önkéntes részvétel arányait különös gonddal kell mérlegelni. Az általános iskolai oktatás kötelező jellegét fenn kell tartani, de ami a fiatalkorúak munkáltatását illeti, törekedni kell a munkavégzés megkedveltetésére, és lehetőség szerint a szakmai képzettség megszerzésére!

A fiatalkorúak intézeti rezsimjével kapcsolatban az a felfogás uralkodik, hogy szükségtelen a fokozatok szerinti differenciálás, a személyiségközpontú belső csoportosítás sokkal célszerűbb megoldási mód. Főképp, ha kiegészül az elítéltek előrehaladását biztosító progresszív rendszerrel, ezen belül a feltétels szabadságra bocsátás említett kiterjesztésével – a büntetés felének letöltése után. A végrehajtás progresszivitását szolgálná az is, ha a fiatalkorúak egy-egy személyiségüket fejlesztő eseményre rendszeresen eltávozhatnak a hétvégén – csoporttal, illetve egyénileg – az intézetből.

Az elítéltek jogi helyzete

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása teremti meg az elítélt bonyolult jogi helyzetének feltételeit. Ebben az emberi, alkotmányos jogok sajátos megjelenésén kívül éppúgy jelen vannak a különböző jogágazatokban szabályozott, mint a szabadságvesztés végrehajtásával keletkező jogosultságok és kötelezettségek. Vizsgálódásunk során e jogviszony bonyolult rendszeréről – tekintet nélkül a jogforrásra mint rendező elvre – is megkérdeztük az intézetek vezetőit. Feltettük a kérdést, hogy az elítélt jogainak hatályos szabályozása mennyiben segíti elő a büntetés célját, illetve a végrehajtás feladatát. A jogviszony kötelezettségi oldalát nem vizsgáltuk, mert azt az évszázados szakmai műgond már amúgy is tökéletesre csiszolta, mert a végrehajtás jogi reformját az elítéltek jogosultságainak szelektív kibővítésével képzeljük el:

A végrehajtás megvalósulását céltételező vizsgálódás során az elítélt jogait két csoportba osztottuk: a társadalomba való visszailleszkedést elősegítő jogokra, és az intézeti élettel, a fogvatartással összefüggő jogokra. Az elítélt társadalomba való visszailleszkedését elősegítő jogok köréből a megkérdezettek kiemelték a munkára vonatkozókat. A vezetők többsége szerint nem szabad az elítélteket munkakötelezettséggel terhelni. E szemléleti fordulatot tükröző nézet mögött az alábbi indokok húzódnak meg. Ha a munka kötelező, akkor az a büntetés joghátrányi elemének tekinthető. Ezért semmiképp ne tartsuk annak, ellenkezőleg, a fogvatartottak együttműködési terepévé kellene tenni a munkáltatást.

Szabadulózárka Kalocsán

Am a munkához való aktív viszony kialakítása elképzelhetetlen az elítéltek érdekeltségi struktúrájának korszerűsítése nélkül. E struktúra legfontosabb vonása pedig az, hogy a fogvatartás körülményei enyhüljenek és az elítélt mielőbb szabaduljon. Ezt kínálja fel az említett progresszív végrehajtási rendszer. A vezetők többsége úgy gondolja, hogy az elítéltek munkavállalásához és a kijelölt munka szorgalmas elvégzéséhez fűződő előnyök közé iktassuk be az előbbre jutás perspektíváján kívül a magasabb munkadíjakat és a tartósabb szabadságolási lehetőségeket. Ösztönzőleg hatna az is a munkavállalóra, ha az elítélt – miután a népgazdaság számára hasznos munkát végez – a szabad munkavállalóval azonos, vagy azt megközelítő mértékben részesülne a társadalombiztosítási juttatásokból.

A megkérdezettek prognózisa szerint a munkakötelezettség megszűnése esetén az elítélteknek mindössze néhány százaléka nem vállalna munkát. Hiszen a munkavégzés szubjektíve felgyorsítja az idő múlását, és némiképp ki is tágítja az elítélt életterét, növeli mozgási, kommunikációs-érintkezési lehetőségeit. A munkát nem vállalókra pedig kétségtelenül sivárabb élet várna. A döntést – a munkavállalással járó előnyök és hátrányok mérlegelésével – csakúgy, mint a szabad életben magának az elítéltnak kellene meghoznia.

A társadalomba való visszavezetés egyik sarkalatos kérdése a többségében szakképzetlen fogvatartottak alkalmassá tétele a munkaerőpiacon való megmértetésre. A vezetők többségének álláspontja jól tükrözi a szakképzés év-

tizedek óta tartó csendes vajúdását: az intézetekben nehezen teremthetők meg a munkaoktatás személyi és tárgyi feltételei, ezenkívül az intézetek többsége csak a munkáltatási profiljának megfelelő szakmai képzést tudja felvállalni, ez pedig az esetek nagy részében nem nyújt a szabaduló számára igazi szakmai perspektívát (lásd a férfiak konfekcióipari tevékenységét!) Az elítéltek érdekeinek, valamint a munkaerőpiac igényeinek egyaránt megfelelő, rugalmas szakképzési rendszert csak jelentősebb külső támogatás esetén lehetne megvalósítani.

A társadalmi való visszailleszkedés kondícióit az elítélt testi, szellemi és lelki gondozása jelentősen javítja. A megkérdezett vezetők egységesen úgy látják, hogy az e területeken közvetített hatások intézeti érvényesülése alapvetően az elítéltek együttműködési szándékától függ, ezért a felkínált oktatási, közművelődési programokban való részvételük kényszer jellegét meg kell szüntetni, ezeket jogosultsággá kell változtatni.

Vita alakult ki az általános iskolai oktatás kötelező jellege körül. Egyesek szerint csupán az analfabéta elítélteket kellene az írni-olvasni-számolni tudás alapismereteinek elsajátítására kötelezni, mások az oktatás kötelező jellegét 30–35 éves korig fenntartanák, ismét mások a kötelező általános iskolai oktatás alóli felmentést az intézet vezetőinek hatáskörébe utalnák.

A lelki gondozásnak az utóbbi időben rehabilitált intézményét, a vallás gyakorlását felkarolták a bv. intézetek parancsnokai. Meggyőződésünk szerint az erkölcsi nevelésnek – e nagy hagyományokkal rendelkező intézménye – újból a reszocializáció szolgálatába állítható.

A megkérdezettek egyetértettek abban, hogy tovább kellene munkálkodni az elítéltek külvilágtól való fizikai és szellemi elszigetelésének oldásán. Az elmúlt évtizedekben bebizonyosodott, hogy a fogvatartottak hermetikus elzárása a külvilág pozitív szellemi folyamataitól, valamint hozzátartozóiktól, diszfunkcionális mellékhatásokkal jár és nehezíti visszailleszkedésüket. A szellemi visszakapcsolódást a kinti világba ma már gyakorlatilag a tömegkommunikáció csaknem teljes eszköztára segíti. Ám a személyes kontaktusfelvétel célszerű mértékét a közeli hozzátartozókkal mindmáig felesleges óvatossággal kezeli a jogalkotás.

Az intézetvezetők többsége szélesítené a rövid tartamú eltávozások lehetőségét és növelné annak időtartamát, valamint rendszeressé tenné. Meglepetést keltett, hogy a legsúlyosabb fokozatú intézetek képviselői szükségesnek tartják a négy szemközti (intim) találkozások bevezetését azok számára, akiknek biztonsági okokból nem engedélyezik az eltávozást.

Sokan tették le voksukat amellett, hogy ne lehessen a kapcsolattartást fegyelmi büntetésként korlátozni, hogy terjedelme ne függjön az elítélt fokozatától. A vezetők elvileg egyetértettek a külkapcsolat olyan spontán módjainak a bevezetésével, mint a telefonbeszélgetés vagy mint a néhány órás kivezetés egy-egy különös családi eseményre. Ezek gyakorlati megvalósítását részben a technikai lehetőségek, részben a szükséges intézkedési jog hiánya gátolja.

Az elítélt reszocializációját segítheti, vagyoni helyzetét befolyásolhatja olyan polgári jogügyletek kötése, jognyilatkozatok tétele, amelyeket a fogvatartás körülményei között kell lebonyolítani. Az általános szabály szerint az elítéltek jogképessége nem, cselekvőképessége is csak annyiban korlátozható,

amennyiben az a büntetés célját veszélyezteti. Ami e kérdéskörben megfontolásra szorul, az az elítéltek képviselőinek problémája. Kétségtelen ugyanis, hogy a jogügyletek kötésénél, a jognyilatkozatok tételénél hátrányos helyzetben vannak a fogvatartottak, hiszen nem tudnak személyesen intézkedni, és így megfelelő információhoz jutni. E probléma megoldását az intézetek vezetői az elítélteknek nyújtandó jogsegély szolgáltatás kibővítésében, illetve a képviselői rendszer megjavításában látják. A parancsnokok egy része úgy véli, mind a jogsegélyszolgáltatás, mind a képviselő ügyének megnyugtató megoldása külső – esetleg – önkéntes társadalmi szervezetek bevonásától várható.

Az elítélt intézeti életével, fogvatartásával összefüggő jogok garantálják a végrehajtás humánus feltételeit, az elhelyezés, ellátás előírt normáinak betartását, az érintkezés, a bánásmód emberséges, kulturált színvonalát.

Ami az elítéltek anyagi és egészségügyi ellátását illeti, sokan úgy gondolják, hogy legyen minden elítéltnak joga az anyagi alapellátáshoz, ugyanakkor munkavégzése esetén vállalja át keresményéből a többleteltetés költségeit. Ha sikerülne a végzett munkát jobban díjazni, akkor az elítélt keresményéből le lehetne vonni tartásának reális költségeit, továbbá jelentősebb összeget fordíthatna saját magára. Egyetértés van abban, hogy valamennyi elítélt részesüljön egészségügyi alapellátásban, de a többletszolgáltatásokat – így az alapellátást meghaladó gyógyító eljárásokat, műtéteket, gyógyszereket stb. – térítse meg.

Többen helyeslik, hogy az elítélt birtokában tartható tárgyak köre egészüljön ki saját rádióval és tévével. De félő, hogy az elítéltek közötti anyagi egyenlőtlenség veszélyeztetné az egalitárius végrehajtást, mert pedagógiaiilag az a célszerű, ha az ún. „jóléti” szolgáltatások elsősorban az elítéltek előmenetelétől függenek.

Bár ez idő tájt a fogvatartottak – nemzetközi ajánlások szerinti – magánzárkába helyezése nem oldható meg, megfontolásra érdemes javaslat hangzott el. Időnként biztosítani kellene az elítéltek önkéntes visszavonulását. A gyakorlati tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy az elítéltek közül néhányan szociális tűrőképességük határához érve fegyelmi vétséget követnek el csupán azért, hogy végre magánzárkába kerüljenek.

Az elítéltek személyiségi jogainak érvényesülése tekintetében a vezetők könnyen megoldható, problémamentes feladatnak tekintik a képmás és hangfelvétel nyilvánosságra hozatalának szabályozását. A névviseléshez való jog, valamint a nyilvántartott személyi adatok védelmét, a hátrányos megkülönböztetés tilalmát egyaránt a szabályozandó kérdések közé sorolják. Felvetődött a gondolat, vajon nem kell-e megvédeni az elítélteket a kívülről egyre nagyobb számban érkező látogatók tolakodásától.

Az elítéltek panaszjogát a vezetők garanciális jogosultságnak tekintik, amely biztosítja az intézet belső életének egyensúlyát és csökkenti a hatalommal való visszaélés lehetőségeit. Az az álláspont alakult ki, hogy nem elégséges a panaszjog belső, igazgatási vagy büntetésvégrehajtási útja, azt külső, független szervezethez – bírósághoz – benyújtandó jogorvoslati lehetőséggel kell kiegészíteni. Volt olyan vélemény is, mely lehetővé tenné az elítélt számára – meghatározott jogi sérelem esetén –, hogy közvetlenül fordulhasson a bírósághoz.

*

Összegezve a vezetők véleményét, két dologra hívjuk fel a figyelmet. Egyfelől a büntetésvégrehajtás készülő törvényi szabályozása vegye tekintetbe a büntetésvégrehajtási intézményrendszer történelmileg kialakult helyzetét társadalmunkban, és szűkebben az igazságszolgáltatásban. Hiszen a századforduló óta a köz- és a tudományos érdeklődés peremvidékére szorult magyar börtönügy anyagi és szellemi feltételeit tekintve relatíve elmaradott, s e lemaradás megszüntetése – mely értő odafordulását és pénzügyi preferálást igényelne az igazságügyi kormányzattól – a legjoviólisabb parlamenti támogatás esetén is hosszabb időszakot venne igénybe.

Másfelől kitűnik a vezetők nyilatkozataiból az a szemléleti fordulat, amely az utóbbi évtizedben a gyakorlatban is érzékelhetővé vált, hogy az egyoldalúan csak erőre, az elítéltek dresszírozására és alávetettségére építő klasszikus börtönön túlhaladt az idő. Helyébe az elítéltek társadalmi visszailleszkedését hatásosabban segítő jogintézmények léptek. Az elítéltekkel való együttműködés, a bizalom, a progresszivitás és az érdekeltég elvei, a humán gondozás, no meg a törődés kiszélesítése mind-mind egy korszerű börtönidea tartozéka a vezetők nyilatkozataiban. Reméljük, hogy a korszerű börtön megvalósításának szándékát, a büntetésvégrehajtásnál felélénkülő szakmai-tudományos törekvéseket a jogalkotás részéről nem fogja gátolni előítéletes bizalmatlanság.

Dr. Lőrincz József

Biblia, szentmise, gyónás

(Lelki gondozás a Miskolci Bv. Intézetben)

A lelkiismereti szabadság és a vallás szabad gyakorlásának joga az egyesülési joggal, valamint a szólás- és sajtószabadsággal együtt a szabadságjogok politikai szférájába tartozik. Megvalósulásukat az Alkotmány 1949. évi XX. törvényének az 1972. évi I. törvénnyel kiegészített szövege garantálja. Az 54. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság tiszteletben tartja az emberi jogokat. Az Alkotmány VII. fejezete pedig tételesen felsorolja az alapvető szabadságjogokat, köztük a lelkiismereti szabadságnak és a vallás szabad gyakorlásának jogát.

A jog a jogalany, vagyis az állampolgár magatartását szabályozza. A lelkiismereti szabadság csak azért sorolható a jogi szabályozás körébe, mert egyéni magatartásokban testet öltve hat a társadalomra. A vallásszabadság a lelkiismereti szabadság szerves részeként az egyén vallási meggyőződése kinyilvánításának, illetve valamely vallási felekezethez való tartozás megválasztásának jogát jelenti. A vallás szabad gyakorlásának joga azt követeli az államtól, hogy biztosítsa a szertartások lefolytatásának háborítatlanságát és azokon az állampolgárok szabad megjelenését. A szabad vallásgyakorlás és a lelkiismereti szabadság lehetővé teszi az egyén számára, hogy szabadon válasszon világnézetet. Az állampolgár lehet bármilyen vallású, megváltoztathatja, elhagyhatja vallási meggyőződését, lehet felekezeten kívüli, sőt folytathat ateista propagandát is.

A vallásszabadság érvényesülésének alapfeltétele a lelkiismereti szabadság elismerése és biztosítása, a felekezeti egyenjogúság megteremtése. A lelkiismereti szabadság csak olyan társadalmi berendezkedésben valósul meg, ahol az egyház mentesül minden állami, politikai feladattól, de az állam se kényszerül egyházi tevékenység ellátásra. Például nem kell az egyházi adót, az állami adó mintájára behajtani.

A világi és az egyházi hatalom a történelem során nemegyszer összeütközött. Az ellentmondásokat a kormányok általában úgy oldották meg, hogy üldözték azokat az egyházakat, amelyek szemben álltak politikai hatalmukkal. Világszerte megoldásra várt a vallásszabadság elismerése a domináns egyház által. Ez 1964-ben, a II. Vatikáni Zsinaton következett be. A hivatásos, római katolikus egyház ugyanis a magáén kívül korábban más vallást nem ismert el. A zsinat azért tudta elfogadtatni a vallásszabadságról szóló nyilatkozatot, mert tisztázta a témába vágó fogalmakat. Jogról csak azonos természetű személyek között lehet beszélni, személyek és szellemi értékek, illetőleg tárgyak viszonylatában – nem. A vallás igazsága vagy téves mivolta szellemi tényező, így az ismeretelmélet és az erkölcs tárgya, nem a jogé. A vallásszabadság jogának tár-

gya tehát nem az ember vallási tevékenységének igaz volta, hanem maga a vallási tevékenység, függetlenül annak tartalmától.

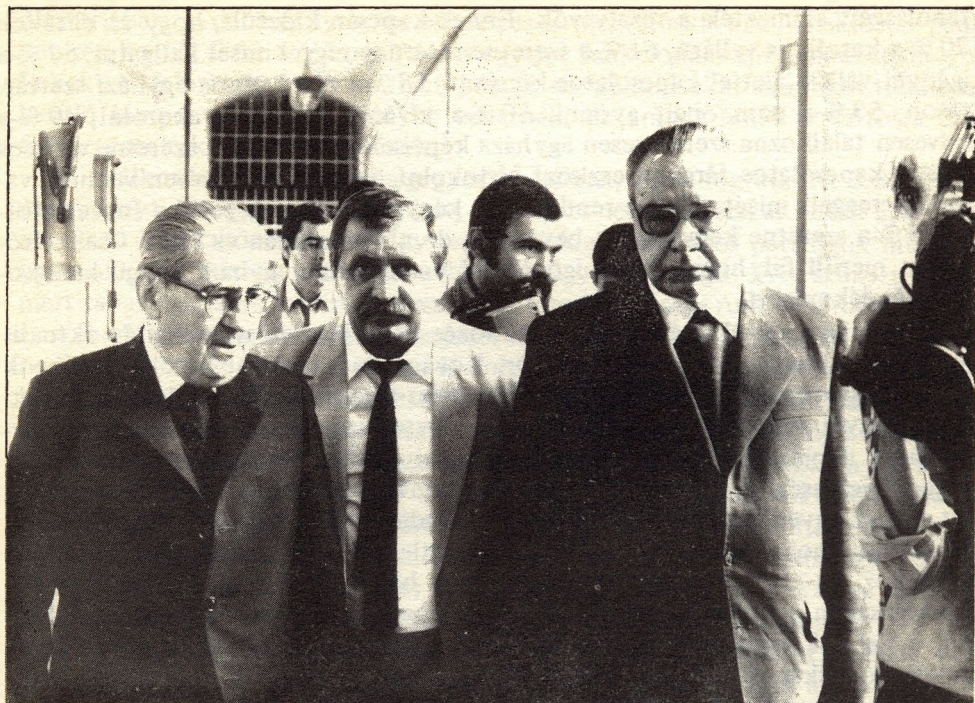
Hazánkban az állam és az egyház kapcsolata nemcsak jogi szempontból volt fontos mindig, hanem társadalmi szerepét tekintve is. Szent István a feudális államszervezet kiépítésével párhuzamosan létrehozta a katolikus egyházi rendszert is. II. József ún. türelmi rendelete a protestáns vallási felekezetek számára garantált szélesebb jogokat, noha közel sem tette őket egyenjogúvá a katolikusokkal. A vallásszabadságról szóló 1895. évi XL. III. törvénycikkely kategóriába sorolta a vallásokat. Megkülönböztetett bevett, elismert, és el nem ismert felekezeteket. A bevett felekezeteket államilag támogatták, az elismerteket nem háborgatták hitük szabad gyakorlásában, az el nem ismerteket viszont üldözték.

A Tanácsköztársaság rövid ideig hatályban lévő alkotmánya szerint a dolgozók igazi lelkiismereti szabadságát az védi, hogy az egyház az államtól, az iskola az egyháztól teljesen elkülönül, hogy vallását mindenki szabadon gyakorolhatja. A Horthy-korszakban az állam és a három legnagyobb egyház ismét szorosan összefonódott, kölcsönös ideológiai támaszt nyújtva egymásnak. Aztán az ötvenes évek elején számtalan egyezmény született a kormány és a felekezetek között, amelyek rögzítették az egyház részvételét az országépítő munkában, a népjólét és a béke erősítésében. E megállapodások azonban az állami és pártvezetés ateista vonásainak fokozódása miatt végül is nem érvényesültek a gyakorlatban.

Napjainkban a pártállam megszűnésével és a jogállamiság kiépülésével párhuzamosan újfent jelentős szerephez jutottak az egyházak. Az IM Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága ezért úgy döntött, hogy a Miskolci BV. Intézetben találkozót szervez a helyi egyházak képviselőivel egy együttműködési megállapodás kimunkálása céljából. Hogy miért éppen itt? Azért, mert Pest megye után Borsod-Abaúj-Zemplén megyében követik el a legtöbb bűncselekményt. A büntetésvégrehajtás országos vezetői úgy vélik, elsőként e megyében érdemes feleleveníteni a vallás gyakorlását, itt érdemes kipróbálni a gyónás, hitoktatás börtönbeli hatását. E lépésre késztet bennünket az ENSZ által 1955-ben elfogadott nemzetközi egyezmény is, amely kimondja: tiszteletben kell tartani az elítélt vallási és erkölcsi szokásait, meg kell engedni, hogy a fogvatartott vallásos irodalmat olvasson, hogy vallásos szertartásokon részt vegyen.

Először dr. Kaló József megyei rendőrkapitány fordult a megye egyházi vezetőihez azzal a kéréssel, hogy szolgáttassanak lelki vigaszt a rendőrségi fogdában őrzöttek között, hogy nyújtsanak segítséget a fogdába zárt fiatalok neveléséhez. Megállapodtak abban, hogy ezentúl lelki gondozásban részesülnek a fogvatartottak, és vallásos irodalmat is kapnak majd egyházuktól. Az intézetünkben tavaly rendezett augusztusi találkozón az egyházmegyéik képviselőiben dr. Kovács Endre római katolikus püspök, dr. Kürti László református püspök, Kóris Lajos és Szabó László református lelkész, Sárkány Tibor evangélikus esperes, valamint dr. Sedon László katolikus plébános vett részt. Ugyanitt minket a nevelési és igazgatási szolgálat néhány dolgozója képviselt.

En elmondtam, s ezt az egyházak képviselői is megerősítették, hogy semmilyen kötelező erővel bíró írásos dokumentum (jogszabály, parancs) nincs arra nézvést, hogy mikor és miért kellett az egyháznak a nevelés e területéről kivo-

Megkezdődött az együttműködés

nulnia. Az együttműködésnek tehát nincs jogi akadálya, sőt a büntetésvégrehajtás köteles az elítélt számára mindazon jog gyakorlását biztosítani, melytől sem az ítélet, sem a jogszabály, az 1979. évi 11. sz. tvr 32 §-a nem fosztja meg. Különösen akkor, ha a legmagasabb szintű jogforrás, az Alkotmány is állampolgári alapjogként emlegeti a szabad vallásgyakorlást. Hisz a lelkipászorok közreműködésével hatékonyabb lesz a speciális prevenció, eredményesebb lesz a fogvatartott visszailleszkedése a társadalomba.

Dr. Kürti László református püspök megköszönte a találkozó megszervezését, hangsúlyozva annak jog-, egyház- és neveléstörténeti jelentőségét. Dr. Kovács Endre római katolikus püspök pedig leszögezte, hogy egvik felekezet se kíván vezető szerepet játszani a büntetésvégrehajtással való együttműködésben, minden egyház szuverén joga, hogy a megkötött egyezményt a saját íze szerint módosítsa. A résztvevők megtudták, hogy a bv-házzsabályok eddig sem tartalmaztak szigorú korlátozásokat a fogvatartottak vallásgyakorlása vonatkozásában. Hiszen parancs rögzítette, hogy nem tiltott tárgy a Biblia és a szentkép, hogy korlátozás nélkül megtekinthetők, illetve meghallgathatók a televízió és a rádió egyházi szertartásai. Emellett az elítélt bármikor megkereshette levélben egyháza képviselőjét, hozzátartozóján kívül egyházi személyt is fogadhatott látogatási idejében és természetesen az egyház által küldött csomagok is eljutottak a fogvatartottakhoz.

A továbbiakban 243 fogvatartottal készített szociológiai felmérés fontosabb

tanulságait elemezték a résztvevők. Ennek kapcsán kiderült, hogy az elítéltek 70 %-a katolikus vallású, 61 %-a szeretne vasárnap reggel misét hallgatni, 57 %-a igényel vallási étellel kapcsolatos könyvet, 55 %-a részt venne egyházi szertartáson, 53 %-a nem óhajt gyónni, 50 %-a kívánja vallását gyakorolni, 49 %-a szívesen találkozna személyesen egyháza képviselőjével, 41 %-a szeretne vallásos étellel kapcsolatos tárgyat, eszközt birtokolni, 14 %-a rossz néven venné a vasárnap reggeli misét, 13 %-a rendelkezik kegytárggyal, végezetül a fogvatartottak 3 %-a szeretne kegytárgyat beszerezni, de nincs honnan és kitől. Csak zárójelben merült fel, hogy a bv-dolgozók 68 %-a szeretne egyházi jellegű karácsonyi ajándékműsort.

Az egyházmegyék képviselői a bűnözés és a büntetésvégrehajtás aktuális problémáit feszegették ezek után. Dr. Kovács Endre római katolikus püspök pl. a magyarországi bűnözés és a kábítószer-fogyasztás kapcsolatáról faggatta a megyei rendőrkapitányt. Dr. Kaló József válaszában leszögezte: a narokómánia napjainkban sajnos már társadalmi (elsősorban a fiatalok között terjedő) jelenség. A kábítószer-fogyasztás konkrét eseteinek hátterében mindig ott van az egyén próbálkozása, hogy elszakadjon a konfliktusok megoldásától. Narkotikumhoz folyamodik a fiatal, ha erőtlennek érzi magát a kitűzött feladatokhoz, ha elkapja az élet céltalanságának hamis képzete. E lelki járvány felszámolásában jelentős szerepet játszhat az egyház- az ifjúság vallásos nevelésével, a fiatalok erkölcsi és akarati állóképességének erősítésével, valamint az elítéltek konfliktustűrő képességének fokozásával.

A kábítószerélvezők mindennapi narkotikumok biztosítása végett sokféle büntetést elkövethetnek, ugyanakkor a már társadalmi mértéket öltő kábítószer-fogyasztás szinte kitermeli azt az élősdi réteget, mely e szerek előállításával és továbbadásával foglalkozik; sőt az anyagi haszon növelése érdekében új piacok kiépítésére specializálja magát. Sajnos a legtöbb esetben az ilyen bűncselekmény passzív alanya – a már említett okok miatt – fiatalok.

Az egyházmegyék képviselői arra is rákérdeztek, hogy tapasztaltunk-e olyat, hogy valaki azért követ el jogellenes cselekményt, mert börtönbe akar kerülni. Válaszomban kifejtettem, hogy szerencsére ritkán találkozunk ilyen jelenséggel. De azért akad erre példa. Jelenleg is van intézetünkben egy olyan fogvatartott, aki azért követett el csekély súlyú bűncselekményt, mert rossz szociális helyzete miatt szinte egzisztenciálisan kötődik a börtönhöz. Természetesen ez a prizonizációnak nevezhető jelenség csak többszörösen visszaesők körében és olyanoknál fordul elő, akiknél a valahová tartozás igénye kielégítetlen, akiket nem vár otthon se család, se megértő barát, se stabil munkahely. A megyei rendőrfőkapitány ezt azzal egészítette ki, hogy a városi kapitányságon is előfordult már olyan garázda személy, aki csak azért tört be egy kirakatot, hogy bejusson a napi háromszori étkezést és meleg nyugvóhelyet biztosító rendőrségi fogdába.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében közel 300-ra becsülik azoknak a számát, akik nem bírnak se lakhatási lehetőséggel, se biztos megélhetési forrással. A jelenlevők egyetértettek abban, hogy e személyek támogatására szociális alapot kellene létrehozni, a megfelelő ruházat és elégséges pénz nélkül szabadulókat megillető rabsegély mintájára. Kiegészítve ezt egy olyan éjszakai szállással, mely naponta legalább egyszer ingyen étkezést biztosítana a rászorulóknak.

Ausztriában jó néhány ilyen kezdeményezés megvalósult már, Miskolcon pedig nemrég hozott létre a Városi Tanács egy jól funkcionáló éjjeli menedékhelyet. Sokakban felmerült, hogy az ilyen jellegű szolgáltatásokat a munkát tudatosan kerülő lumpen elemek is igénybe vehetnék, de emiatt senki se tartotta őket feleslegesnek, kiküszöbölendőnek.

A találkozón résztvevők megegyeztek abban, ha a fogvatartott szabadulása után igényli az egyház támogatását, akkor azt nevelője jelzi az elítélt által megnevezett egyházközösségnek. Így csökkeni fog a hivatásos pártfogók munkája, ugyanakkor a frissen szabadultra többen figyelnek majd. Erre szükség is van, mert tapasztalataink szerint a társadalom fogadókészsége rossz. Előfordult, hogy a szabadultat öngyilkosságba kergette közösségének elzárkózása, megvetése.

Az egyházi személyiségeket az is érdekelte, hogy hányszor követ el bűncselekményt a fogvatartott az intézet falain belül. Megtudták tőlem, hogy az ilyen cselekedetek zöme a könnyű testi sértés kategóriájába sorolható, s ezért, ha a sértett nem kívánja az elkövető megbüntetését, akkor a cselekmény belső fegyelemsértésnek minősül és a bv-jog szerint fenyítéssel szankcionálandó. A borsodi egyházmegyéek képviselői meglepődtek, amikor megtudták, hogy a bv. nevelési szolgálatánál négy kvalifikált munkaerő (két pedagógus, egy pszichopedagógus és egy pszichológus) dolgozik. Ugyanakkor más érzelmi előjellel, de elcsodálkoztak az egy nevelőre jutó magas fogvatartott-létszámon.

A vendégek az eszmecsere után megtekintették intézetünket, többek közt azt a majd kétszáz elítélt befogadására képes helyiséget, ahol a közeljövőben istentiszteleteket fognak celebrálni. Később a vendégek megnézték az intézet könyvtárát, bepillantottak a zárkákba, hogy közvetlenül is érzékeljék a lelki gondozásra való igényt. A találkozó végén pedig megegyeztek a résztvevők a gyakorlati teendőikben. Eldöntötték, hogy 1989. augusztus 20-án, Szent István napján tartják meg az első istentiszteletet a börtönben. Ezt követően viszont minden vasárnap délután külön-külön teremben szerveznek katolikus, illetve református istentiszteletet.

A helyiségek berendezését az egyházak magukra vállalták. Megígérték, hogy ellátják őket kégytárgyakkal, a zárkákba Bibliákat küldenek, a könyvtár állományát kiegészítik egyházi szakkönyvekkel, vallásos szépirodalommal és folyóiratokkal. A felekezetek – úgy tűnik – minimális igény esetén is készek a hetenkénti hitoktatásra. Vasárnap viszont a bv-intézet gondoskodik arról, hogy a rádióban közvetített istentisztelet a hangszórón át az előzetesekhez is eljusson. Akik egyébként misén is résztvehetnek, ha betartják az elkülönítés szabályait.

Az intézet könyvtárában zajlik majd a gyónás és az egyéni lelki gondozás. Az intézet videokazetta-gyűjteménye most vallási témájú filmekkel fog bővülni, melyek cseréjét valószínűleg az egyházak bonyolítják. A lelkipásztorok hangsúlyozták, hogy nagy figyelmet akarnak fordítani a fiatalok fogvatartottak nevelésére és családi kötelekeik erősítésére. Arról is döntöttek a jelenlévők, hogy a fogvatartottak korlátozás nélkül kapcsolatba léphetnek egyházi személyekkel. A papok a rabokkal összefüggésben álló lelkipásztori tevékenységüket három feladat köré csoportosítják. Ezek célja a személyiség formálása, a társadalomba való visszatérés támogatása és a család egységének fenntartása.

Az egyházmegyéek képviselői leszögezték, hogy ilyen eredményeket korántsem remélték a találkozótól, hogy igazi, reformszellemű kooperációban volt

részük. Mindannyian úgy ítélték meg, hogy szerény kezdeményezésük úttörő példaértékű lett a büntetésvégrehajtás jelenlegi gyakorlatában. A találkozás lezajlása és a megállapodás megkötése óta eltelt év tapasztalatai ezt látszanak igazolni.

Az egyházak képviselői rendszeresen látogatják intézetünket. Vasárnaponként istentiszteletet és misét tartanak, melyen a fogvatartottak önként vesznek részt. A szertartásokon megjelenők száma folyamatosan gyarapszik, gyakran olyan emberek is eljönnek rá, akik életükben először intézetünkben fordultak egyházi személyhez lelki vigaszért. Több elítélt igénybe veszi a négy szemközti beszélgetés lehetőségét is. A hét három napján van módja az elítéltnak, hogy katolikus vagy református hitoktatást hallgasson. A tisztelendők meglepve mesélik, hogy az oktatáson és a misén igen magas a fiatalok száma, sőt magasabb mint az intézet falain kívül.

Az egyházi személyek a kötött időpontú foglalkozásokon túl bármikor be-mehetnek a zárakba, bármikor felkereshetik az elítéltet a munkahelyén. A tiszteltesek élnek is ezzel a lehetőséggel, hiszen a zárakban zajló egyéni beszélgetés igen népszerű a fogvatartottak körében. Egyébiránt minden zárakba jut egyházi sajtótermék, Biblia, stb. (A Bibliát elhasználódása esetén díjmentesen pótolják!) A felekezetek videokazetta-gyűjteményünket nemcsak vallási témájú filmekkel gyarapítják, hanem szórakoztató jellegű alkotásokkal is.

Tavaly karácsonykor a katolikus egyház déli gyümölcsöt, édességet és kávét tartalmazó szeretetsomagot adott minden fogvatartott hívőjének, a más felekezethez tartozó záraközösségek pedig vallási tárgyú képekkel, képeslapokkal gazdagodtak az ünnepen. A református egyház ötven elítélt gyermekének utalt ki ruhasegélyt.

A fogvatartottnak nyújtott lelki vigasz mellett a tiszteltesek igyekeznek – a hozzátartozók személyes felkeresésével – a gyengülő családi kapcsolatokat erősíteni. Gyakran támogatják a szabaduló elítéltet, amikor az el akar helyezkedni. Több ízben előfordult, hogy a szabadulók felkeresték lelki gondozójukat és később is résztvettek istentiszteletén. Az 1990 május 26-ai fogolyzendülés után az egyik tiszteltes arra kért, hogy hasonló esetben feltétlenül értesítsük, amikor tárgyalunk a rendzavaró fogvatartottakkal, mert úgy érzi, támogatni tud bennünket az események békés felszámolásában.

Az egyházak fél évszázad után újjáéledt börtönmissziós tevékenységének eredményei tehát biztatóak. A börtönmisszió vallásos, karitatív tevékenység, mely által a felekezetek lelki vigaszt nyújtanak a raboknak, őket vallási és erkölcsi téren gyámolítják. Angliában pl. volt olyan fogházmisszió, mely az elítéltek társadalmi beilleszkedését a gyakorlatban is támogatta. Meggyőződésünk, hogy jó úton járunk az Országos Parancsnokság által elindított újszerű gyakorlat bevezetésével.

Most nem áll szándékunkban kifejteni, hogy eddig miért nem vettük igénybe a fogvatartottak reszocializálása érdekében az egyházak segítségét. De az biztos: a büntetés céljával nem ellentétes a lelkiismereti és a vallásszabadság gyakorlásának joga. A jogszabály diktálta két eszközzel – az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítésével és a neveléssel – egyenrangú módszer a vallási értékek közvetítése, mert ezek pozitív életszemlélet kialakítását eredményezhetik a fogvatartottban, s így közösségteremtő tényezővé válhatnak.

A tavaly augusztusi találkozó óta hazánk jogalkotása alkotmányereit törvénnyel deklarálta a lelkiismereti és vallásszabadságot. E törvény kifejezi a társadalomban meglévő ideológiai pluralizmust, és megalapozza az eltérő meggyőződésű emberek egymás iránti toleranciáját. A lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlására vonatkozó részletes szabályokat, e jogok érvényesítésének kereteit és törvényes garanciáit, az egyházak működésével kapcsolatos rendelkezéseket a törvény az emberi jogokról szóló nemzetközi egyezményekkel, valamint a Magyar Köztársaság Alkotmányával összhangban állapítja meg.

A február 12-én hatályba lépett 1990. évi IV. tv. 3. §-a kimondja: „vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása, illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg.” A fent említett törvény 6. paragrafusa pedig leszögezi: „az egyéni és a közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni a... bv-intézetekben fogvatartottak számára”.

A szabad vallásgyakorlást tehát immár törvényi szintű garanciák biztosítják. A szabálysértésekről szóló 1968. évi I. tv. egy kiegészítéssel (103/A. §) szankcionálni rendeli „az egyház szertartásaira rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt okozó, a vallási tisztelet tárgyát vagy szertartások végzésére szolgáló tárgyat meggyalázó” magatartást. A Btk. módosításával a szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekmények címen belül a kényszerítés törvényi tényállása mellett a lelkiismereti és vallásszabadságot mint jogi tárgyat a 174./A.§. részesíti védelemben. „Aki mást a) a lelkiismereti szabadságában erőszakkal vagy fenyegetéssel korlátoz, b) a vallásának szabad gyakorlásában erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályoz büntettet követ el.”

Azzal, hogy jogalkotásunk a szabályozás félévszázados fehér foltját teljeskörűen, több jogágra kiterjedően fölszámolta, a lelkiismereti és vallásszabadság Magyarországon a fejlett európai jogrendszerekkel adekvát védelmet kapott. Miután e törvény lehetővé teszi a bv-intézetekben a vallás gyakorlását, nekünk feltétlenül – akár az egyházi személyek által végzett agitációs tevékenység segítségével is – ki kell használnunk a vallási normák reszocializációs hatását. A fogvatartott helyzete ugyanis olyan, hogy a büntetésvégrehajtás legjobb törekvései ellenére is óhatatlanul felébred az elítéltnél a kizártság, a megvetettség, a reménytelenség érzése.

Gyakran előfordul, hogy a szabad életben megszokott létforma igazolásának tudata olyannyira felerősödik a börtönszituációban, hogy különféle pótcselekvésben ölt testet. A személyiség ilyenkor leépül és az egyház a nevelőmunka mellett a legtöbbet teheti ennek megakadályozásáért. A cél közös: ne egy gyökértelen, elbizonytalanodott, egy újabb bűncselekménnyel önmagát és társadalmi közegét pusztító ember kerüljön ki a bv-intézetből, hanem egy többé-kevésbé hívő, a közösség normáit betartó lény.

Dr. Madej Ferenc

Felhasznált irodalom

Dr. Borovi József: Az egyház alapjai a Magyar Népköztársaságban. Vigilia, 1982/8

Dr. Gál Tivadar – dr. Besnyő Károly: Az Alkotmány a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.

Dr. Holló András: Az állampolgárok jogai Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1979.

Dr. Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk: a börtön. Magvető Könyvkiadó, 1987.

Szervezetfejlesztési kísérlet Nyíregyházán

A büntetésvégrehajtás szervezetének korszerűsítését szolgáló koncepció kidolgozása évek óta folyik. E munka során különböző elképzelések, alternatív megoldások fogalmazódtak meg, melyek helyességét, alkalmazhatóságát majd a gyakorlat dönti el. Ezért rendelte el a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoka a 0104/89. számú intézkedésben, hogy hat megyei bv-intézet kísérletileg próbálja ki a javasolt szervezeti változásokat.

A kísérlet alapvető célja: a feladatokhoz rugalmasan illeszkedő szervezet létrehozása; a rendelkezésre álló munkaerő jobb kihasználása; az elméleti alternatívák gyakorlati kipróbálása. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a kísérlet nem volt öncélú. Nem azért vezettük be, mert „manapság divat kísérletezni”.

A kísérlet bevezetése az alábbi előfeltevéseken alapult: a biztonsági szolgálat közvetlen irányításával az intézet parancsnoka több érdemi információt kap a végzett munkáról, így naprakészebb döntéseket hozhat; az őrparancsnoki munka felértékelődéséhez, önállóbbá válásához nagyobb felelősségtudat társul; a parancsnoki irányításból adódóan javul a biztonsággal összefüggő tevékenység megítélése; a büntetésvégrehajtási osztály megszervezésével – a körlet belső életének egységes irányítása szempontjából – jobb szervezeti forma jön létre. Az azonos keret előnyösebb pedagógiai környezetet teremt; az igazgatási szolgálat integrálásával felgyorsul az érintett szolgálati ágaknál az információ áramlása, minőségibbé válik a közös tevékenység (az előzetesek elhelyezése, a kérelmek, panaszok intézése, stb.).

A kísérlettől elvártuk, hogy: az intézet működését ne veszélyeztesse, hogy ne csak az érintett szolgálati ágakra vonatkozzék, hanem legyen intézeti feladat. A kísérlet teljes időtartama alatt mindent pontosan dokumentáltunk, hogy használható adatokat kapjunk a tényleges helyzetről.

A kísérletet 1989. március 1-jén két változatban vezettük be. Az *a* változatot négy intézetben (Győrött, Gyulán, Szolnokon, Nyíregyházán). A kísérlet időtartamára a biztonsági szolgálat közvetlen irányítása az intézetparancsnok feladatköre lett. A biztonsági szolgálatvezetők a kísérlet idején a felsorolt intézetekben őrparancsnoki szolgálatot láttak el. Besorolásuk, illetményük változatlan maradt, de jog- és hatáskörük az őrparancsnoki beosztásnak megfelelően módosult. A biztonsági szolgálatvezető feladatait elsősorban az intézetparancsnok, másodsorban az őrparancsnokok vették át.

A *b* változatot két intézetben (Szombathelyen, Kecskeméten) honosítottuk meg. A nevelési és az igazgatási szolgálatból, valamint a körleten szolgálatot teljesítő beosztottakból (főfelügyelők, felügyelők) önálló szervezeti

egységként büntetésvégrehajtási osztály alakult. Az osztályvezető a parancsnok közvetlen alárendeltje lett, a biztonsági szolgálatvezetői beosztás pedig a kísérlet időtartamára megszűnt.

A kísérlet előkészítése és bevezetése

A kísérlet bevezetésének, megszervezésének gondolata természetesen kiszivárgott. A pontatlan információk, illetve az egyéni megközelítések miatt azonban a fő hangsúly nem a lényegi, hanem a személyi kérdésekre tevődött. (Mi lesz a biztonsági szolgálatvezetővel, a váltásból kikerülő őrpáncsnokkal? Kinek milyen jogköre lesz a továbbiakban? stb.) Ezért tartottam az országos parancsnoki döntést követően a legfontosabb feladatomban a kísérlet valódi céljának megismertetését. Az alparancsnoki értekezleten nyomatékosan hangsúlyoztuk, hogy kiemelt intézeti feladatról van szó, amely csak közös munkával teljesíthető. Igyekeztünk megnyerni a biztonsági szolgálatot, mint az állomány leginkább érintett részét.

Az őrpáncsnoki értekezleten elosztottuk a feladatokat és bekértük az érintettek javaslatait. A biztonsági osztály vezetője és helyettese a helyszínen konzultált a kísérletben részt vevő munkatársakkal és tájékoztatta az adott alparancsnokokat a tennivalókról. A biztonsági szolgálat munka- és ellenőrzési tervét már az új helyzetnek megfelelően készítettük el. A kísérlet beindítására parancsnoki intézkedést adtam ki, amely részletesen tartalmazta a végrehajtó feladatokat, meg a jog- és hatáskörök változását. Ezt a személyi állomány valamennyi tagjával megismertettük.

A reális értékeléshez át kell tekintenünk azokat a sajátosságokat, amelyek a kísérlet lefolyását intézetünkben befolyásolták. Ezek a következők: *a)* intézetünkben a biztonsági szolgálatnál három tiszti beosztású őrpáncsnok teljesít szolgálatot. A kísérlet szempontjából ez előny, sőt szerintem alapkövetelmény. A megnövekedett feladatok miatt nem hátrány, ha az őrpáncsnokok tiszti beosztásúak. Hisz felkészültségük alapján a szervezeti formában e alkalmasak a szolgálat önállóbb ellátására. *b)* a biztonsági szolgálatvezető személyes egészségügyi okok miatt nem tudta vállalni a kísérlet idején az őrpáncsnoki szolgálat ellátását, így kérelmére áthelyezték nevelőnek. A kialakult helyzet pozitívumokat is hozott a kísérlet szempontjából. Nem jött létre hierarchia az őrpáncsnokok között: a részfeladatok ellátása alapvetően nem változott, mert minden őrpáncsnok megmaradt a beosztásában, váltásában; az említett áthelyezés miatt feleslegessé vált egy őr nevelési szolgálathoz vezénylése, az illető a biztonsági szolgálat őrségügyeletese maradhatott.

c) a szolgálati ágak vezetői mindnyájan hosszabb ideje dolgoznak beosztásukban. Így a napi munkát rutinból elvégzik, jobban tudnak koncentrálni a kísérletre. Természetesen az intézetparancsnok munkájában eltolódnak a hangsúlyok, mert sokkal több időt, energiát követel a biztonsági szolgálat közvetlen irányítása, ellenőrzése. E helyzetben megnyugtatóan hat, ha más terület munkájára nem kell különösebben odafigyelni. *d)* a kísérlethez való hozzáállást pozitív irányba befolyásolta, hogy az akkor még működő MSZMP alapszervezet

és vezetősége a mozgalmi munka eszközeivel is támogatta a szakmai vezetés tevékenységét.

Nyíregyházán 1989. március 1-jén vezettük be azt a változatot. Az előkészítő munka alapossága miatt ez zökkenőmentesen zajlott. Rendszeressé tettük az őrparancsnoki értekezleteket. A kísérlet időtartama alatt hatszor tartottunk munkamegbeszélést, ahol általában a napi gondok megoldása volt terítéken. Az őrparancsnokok és a szolgálati ágak vezetőinek kapcsolata javult, az információk a kialakult új rendszernek megfelelően áramlottak.

A nappalos őrparancsnok minden alkalommal részt vett az alparancsnoki értekezleten, s az ott elhangzottokról egy erre rendszeresített füzetben részletes feljegyzést készített. Ezt a többi őrparancsnok szolgálatba lépésekor áttanulmányozta és láttamozta. Az alparancsnoki értekezlet témájával kapcsolatos hozzászólásokat, véleményeket előzetesen egyeztetették. A napi feladatok kijelölésén szintén a nappalos őrparancsnok vett részt együtt a nevelési szolgálatvezetővel. Természetesen az őrparancsnokok a munkájukkal, illetve beosztottaik problémáival, kérelmeivel bármikor – előzetes bejelentés nélkül – felkereshették az intézet parancsnokát.

A főfelügyelők és az őrparancsnokok számára az intézet parancsnoka tartott szakmai eligazítást, ugyancsak ő tájékoztatta a soronlévő feladatokról negyedévenként az öröket. A biztonsági tevékenységgel összefüggő jelentéseket, előterjesztéseket, illetve a szolgálat első félévi munkájának beszámolóját az őrparancsnokok bevonásával szintén az intézet parancsnoka készítette el. Általános gyakorlattá vált az őrparancsnokok bevonása a döntések előkészítésébe és a végrehajtás ellenőrzésébe.

Annak, hogy az őrsegélyeletesi munka (melynek nem volt hagyománya az intézetben) nem járt a várt eredménnyel, szubjektív és objektív okai egyaránt voltak. A munkakör fontosságát az őrparancsnokok nem érzékelték, eleinte a kivezényelt személyeket kifogásolták, később pedig egyszerűen nem tudtak a szolgálatra senkit sem rábírní. (A kísérlet időtartama alatt rendkívül magas volt a távollévők száma. 49 főre vetítve ez 1802 nap szolgálatmentességet jelentett. Volt olyan hónap, hogy 5–8 munkatárs is betegállományban volt a biztonsági szolgálatról. Ez problémát okozott az éves szabadságok kiadásánál is. A túlélést a Nyírlugosi Szigorított Javító-nevelő Telephely megszüntetésének köszönhattük. Ahonnan egy tisztet és hat tiszthelyetteset létszámfelettiként intézetünk állományába helyeztek.)

A kísérlet időtartama alatt lépett hatályba az új Biztonsági Szabályzat. Ennek oktatása, rendelkezéseinek bevezetése komoly erőpróbát jelentett. Az őrparancsnokok a helyi továbbképzéseken saját szakaszuknak oktatták a Szabályzatot, de komolyan részt vettek a belső rendelkezések átdolgozásában is. A kísérlet első szakaszának legfontosabb tapasztalatait az alábbi pontokban foglaljuk össze: 1. a felállásban a parancsnok sokkal több információhoz jut s ez megalapozottabb döntések meghozatalát teszi számára lehetővé. Azáltal, hogy kiiktatódik egy vezetési szint, gyorsabban terjednek a hírek. 2. a közvetlen irányításból adódóan a feladatokat könnyebb összehangolni, a napi problémákat azonnal el lehet intézni. 3. az őrparancsnokok felelőssége nőtt, aktivitásuk némileg fokozódott. A kísérlet bevezetésekor ennél azért többre számítottam. A felvetődött kérdések elméleti részével nem foglalkoztak kellő

mélységgel, elemző, értékelő munkát önként nem végeztek (noha három alkalommal írásban is kifejhették véleményüket, álláspontjukat, kezdeményezhettek volna új formákat, módszereket). Sőt a kitűzött feladatokat eléggé átlagos szinten látták el.

4. főleg a kísérlet első szakaszában okozott gondot az őrparancsnokok közti munkakapcsolat. Együttműködési készségük sok kivétlnivalót hagyott maga után, mert mindannyian „az én emberem, az én szakaszom” szemlélet jegyében cselekedtek. A kezdeti időszakban a szolgálatot közösen szerveztük meg. Ezt mindenki a (parancsnok és a négy őrparancsnok) saját hatáskörben és felelősséggel megváltoztathatta. Ennek az lett az eredménye, hogy mindenki a saját szakaszába beosztottat helyezte – esetenként már elvtelenül – előtérbe. Ezért két hónap után egy őrparancsnok feladata lett a szolgálat megszervezése (aki persze előzőleg konzultált három társával), s ezen csak nagyon indokolt esetben kizárólag parancsnoki engedéllyel lehetett változtatni. 5. e szolgálat-szervezésből adódóan viszont az őrparancsnok nem tudja folyamatosan nyomon követni az intézeti élet eseményeit. Az információkat több, nem is mindig pontos forrásból szerezte. (Pl.: a kedden szolgálatot teljesítő őrparancsnok legközelebb csak a következő hét szerdáján dolgozik ismét hivatali időben.) 6. az intézet biztonságával összefüggő általános feladatok (célvizsgálat, ellenőrzések, elemző munkák stb.) megszervezése nehezkesebb lett.

7. ha a kísérlet idején távol volt a parancsnok, akkor helyettesítése az eddiginél is nagyobb gondot okozott. Hisz a parancsnoki feladattal megbízottnak most kevesebb információ állt a rendelkezésére, holott sokkal operatívabban kellett beavatkoznia a biztonsági tevékenység irányításába. (E probléma egyébként az előkészítő munka során is felmerült és az érintettek véleményét eléggé megosztotta.)

8. Tény, hogy a biztonsági szolgálat közvetlen irányítása miatt átrendeződnek a parancsnok feladatai, egyes munkák háttérbe szorulnak. A parancsnok és az őrparancsnokok szolgálatellátása feszesebbé válik, ez azonban jó szervezéssel kompenzálható. 9. az őrparancsnok, illetve a biztonsági szolgálat munkatársai egyéni problémáikkal kapcsolatban nagyfokú tartózkodást, visszahúzódot mutattak. „Nincs semmi baj”, Ugyan már, ez nem tartozik a parancsnokra” stb. – mondogatták. Mégis, magam is így érzem, hogy nemegyszer kevesebbet foglalkoztam velük, mint kellett volna. Ezért tartom jogosnak az alábbi kritikát: „A parancsnok a biztonsági szolgálatvezető szerepkörében sem csupán alparancsnok”. 10. a kísérleti munka eredményességét bizonyítja, hogy – bár a feltételek nehezedtek – az intézet működése a vizsgált időszak alatt mindvégig zavartalan volt.

A kísérlet továbbfejlesztése és kibővítése

Mint már említettem, a nyírlugosi állomány egy részének átvételével lényegesen javultak személyi felételeink. Ezért, valamint amiatt, mert már kezdettől a *b* változat volt számomra szakmailag érdekesebb, 1989. júniusában engedélyt kértem a kísérlet kiterjesztésére, az ún. büntetésvégrehajtási osztály megszervezésére és működtetésére. Az országos vezetés jóváhagyta kérésemet s egyben megfogalmazta elvárásait. Erről a bevezetőben már írtam. Természetesen fi-

gyelemben kellett vennem a szombathelyi és kecskeméti intézet tapasztalatait. De a bv-osztály kialakítása nem érintette a biztonsági szolgálat közvetlen parancsnoki felügyeletét.

Az előkészítő munkára a kísérlet második szakaszában is odafigyeltünk. A feladatokat pontosan meghatároztuk, a követelményeket egyértelműen előírtuk. E munkában jelentős szerepet játszott Pásztor András bv. százados, a megszűnt nyírlugosi telephely vezetője. Az országos parancsnok ugyanis őt nevezte ki a bv. osztály vezetőjévé. A volt telephelyvezető az irányítása alá tartozó mindhárom – igazgatási, nevelési, biztonsági szakterületen dolgozott már. Így felkészültsége, szorgalma és helyismerete garancia volt számunkra.

Az előkészítő munka során többször konzultáltunk a szombathelyiekkel és a kecskemétiakkal. A két intézet parancsnokával és illetékes beosztottaival megvitattunk, egyeztettünk szinte minden kérdést. Aztán a bv-osztályt a következőképp építettük fel. A bv-osztály vezetőjéhez tartozik az igazgatási csoport három munkatársa, négy nevelő és huszonhárom belső felügyelő. A büntetés-végrehajtási osztályvezető közvetlenül a parancsnoknak van alárendelve, ő pedig előljárója a bv-osztály személyi állományának, meg az elítéltek belső körletén a felügyeleti, őrzési feladatokkal megbízott személyeknek.

Ami az osztályvezető szakmai hatáskörét illeti: a bv-osztály személyi állományára vonatkozóan a hatályos jogszabályokban feltüntetett szolgálati ágazatvezetők jogkörével bír. Az elítéltek és az előzetesek jutalmazása és fenyítése vonatkozásában a nevelési szolgálatvezető, a rendkívüli események elkövetőivel szemben pedig a biztonsági szolgálatvezető jogkörét gyakorolja. Mellesleg részletes munkaköri leírás határozza meg feladatait. Távollétében az intézet parancsnoka helyettesíti, ugyanakkor a parancsnokot meg – hasonló esetben – ő.

Az osztály megszervezésével nem változott az igazgatási és a nevelési szolgálatvezető besorolása, illetménye, de jogállásuk feladatkörük módosult. Az igazgatási szolgálatvezető igazgatási csoportvezetőként előljárója maradt az igazgatási előadónak, a terület szakmai felügyeletét továbbra is el kellett látnia, de személyzeti jogköröket már nem gyakorolhatott. A nevelési szolgálatvezető csoportvezető nevelőként kulturnevelői beosztást kapott, de a többi nevelővel szemben semmilyen jog- és hatáskör nem illeti meg. Feladatait részletes munkaköri leírásba foglaltuk. Kezdetől fontosnak tartottuk, hogy az osztályvezető minden nevelőt közvetlenül irányítson, hogy a nevelők között még átmenetileg se alakuljon ki semmilyen alá-, illetve fölérendeltség. Az egységes irányítás mellett így akartuk biztosítani a pedagógusok önállóságát.

A belső felügyeletet az osztályvezető a főfelügyelőn keresztül irányította. A három felügyelő kétváltásos rendszerben nyolcórás szolgálati időben teljesített szolgálatot úgy, hogy munkaszüneti napokon csak egy dolgozott közülük. Az osztály megszervezésekor szétválasztottuk a külső és a belső felügyeletet, kijelöltük az őrparancsnokok helyét, szerepét a belső élet irányításában. Meghatároztuk az őrparancsnokok biztonsággal kapcsolatos, általános felelősségét, valamint intézkedési jogosultságukat hivatali időben és azon kívül. Tisztáztuk, miképp működjenek együtt az őrparancsnokok és a belső őrök, illetve a nevelők és a belső őrök. Kialakítottuk az információáramlás új formáit, módszereit.

Az új struktúrában az intézetparancsnok által tartott munkamegbeszélésen, napi feladatmeghatározáson a bv-osztály vezetője és az őrparancsnok vett részt. Ezt követően az osztályvezető eligazította valamennyi nevelőt, a két főfelügyelőt és az igazgatási csoportvezetőt. Eleinte kissé hosszúra nyúltak ezek az értekezletek, később viszont kialakult egy optimális időtartam. A belső örök számára az osztályvezető havonta tartott eligazítást, melyen részt vett a biztonsági szolgálat teljes állománya. A belső örök meghallgatták mind az örök napi, mind a főfelügyelő körleten szervezett eligazítását. Az alparancsnoki értekezleten a szolgálati ágak vezetőin kívül részt vett még a bv-osztály vezetője, az épp szolgálatos őrparancsnok, az igazgatási és a nevelési csoportvezető. Az osztály teljes személyi állományának bevonásával egy alkalommal tartottunk értekezletet.

A kísérlet második szakasza 1989. szeptember elsejétől november végéig tartott. Tapasztalatainkat az alábbiakban foglaljuk össze: 1. az osztály rövid működése alatt szinte minden szempontból messze túlszárnyalta eredeti elképzeléseinket. Javult a feladatok koordinálása, a körlet belső életének egységes irányítása. Előreléptünk az összehangolt követelménytámasztás és bánásmód terén. Szorosabbá vált a körleten szolgálatot teljesítők munkakapcsolata, nőtt a nevelők aktivitása, felelősségérzete és emelkedett a kulturális nevelés színvonala. Jól funkcionált az újonnan kialakított értekezletek rendszere is. 2. a biztonsági munkában sem következett be visszaesés. Az őrparancsnokok jól beilleszkedtek az új szervezeti formába, együttműködésük az osztály állományával, de különösen az osztály vezetőjével problémamentes volt. 3. az igazgatási szolgálat integrálása viszont nem volt igazán szerencsés intézkedés. Ezt a gyakorlat több ponton nem igazolta vissza.

4. Úgyszintén rossz ötletnek bizonyult a csoportvezetői státusz, mivel a kultúrnevelőhöz így nem tartozott se beosztott, se elítélt csoport. 5. az osztályvezető által irányított Munkába Állítási Bizottság, illetve intézeti tanács tevékenysége ugyanakkor hatékonyabbá vált. 6. az osztály és a társ szolgálati ágak együttműködése mindvégig megfelelő volt. A kísérletet ősszel központi döntésre viszonylag váratlanul be kellett fejeznünk. Valamennyi munkatársunk úgy látta, hogy a bv-osztály mint szervezeti forma megfelelt az elvárásoknak, és sajnálta, hogy ilyen rövid ideig tudott működni.

*

A kísérlet teljes időszakát, mindkét formáját összegezve megállapíthatjuk, hogy eredményes munkát végeztünk. Rájöttünk, hogy a biztonsági szolgálat közvetlen parancsnoki hatáskörbe vonása hosszútávon nem célszerű. Sok érv szól amellett, hogy a biztonsági szolgálat munkáját külön ágazatvezető irányítsa. Csak így garantálható a biztonsági tevékenység komplex intézeti szintű kezelése, a beosztottakkal kapcsolatos kérdések folyamatos bonyolítása. Ha a bv-osztály megszerveződné, akkor átcsoportosítanánk ehhez a munkakörhöz a munka- és tűzvédelmi teendők ellátását. Az egyszemélyi irányítás garantálná ugyanis a legjobban a biztonsági-, a munka-, és tűzvédelmi tevékenység ideális végrehajtását. A biztonsági szolgálatvezetői beosztás rendszeresítése nem jelen-

ti azt, hogy meg kell szüntetni az őrparancsnokok tiszti státuszát, mert ez minden szempontból indokolt.

A bv-osztály megszervezését megyei jellegű intézetekben is javasoljuk, ennek azonban előfeltétele a biztonsági szolgálat létszámának emelése, hogy a külső és belső őrséget szét lehessen választani. Szerintünk ugyanis csak akkor van értelme a külön szolgálati területre bontásnak, ha minimálisra csökkenthető azok egymás közti vezénylése. Az átszervezések ne legyenek öncélúak, sablonosak. A központi modelltől a valós sajátosságok mentén el lehet és el is kell térni. Nagyon fontos, hogy a felmerülő személyi kérdéseket megfelelően kezeljük: egyrészt, hogy ne ez váljon fő kérdéssé, másrészt pedig, hogy a leghumánusabb megoldásokat vezessük be.

Javasoljuk, hogy távlatilag az egészségügyi szolgálat is tartozzon a büntetés-végrehajtási osztályhoz. Ezt kell bevezetnünk, ha komolyan vesszük a körlet belső életének egységes irányítására vonatkozó alapelvünket. Meggyőződésem, hogy megoldható az igazgatási szolgálat bv-osztályba integrálása, csak alaposabb munka kell hogy megelőzze. Az eredményes munka feltétele az egyeztetett közös tevékenység, az intézeti szintű végrehajtás. De ez nem csak a kísérlet időszakára vonatkozik. Egy intézet tapasztalatainak elemzéséből természetesen nem lehet általános érvényű következtetéseket levonni, ugyanakkor ezen tapasztalatok közreadása talán nyújt némi segítséget a további elméleti munkához.

Csóti András

I Művészfilmek Győrött

Immár negyedik éve folynak ún. filmterápiás foglalkozások a Győri Bv. Intézetben. E foglalkozások házigazdái szerintem afféle utolsó mohikánok, akik filmművészettel, személyközi akciókkal próbálják az elítélteket ezeken az összejöveteleken reszocializálni.

Mit nevezünk filmterápiás foglalkozásnak? Honnan datálható ennek bevezetése? A választ megkapjuk az Igazságügyi Minisztérium Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának „A büntetésvégrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója és a koncepció megvalósítási programja” 1983-as tanulmányban. „Intenzívebbé kell tenni a film és a tévé felhasználását a nevelésben. A más-hol eredményesen alkalmazott módszereket meg kell honosítani a büntetésvégrehajtás területén is; ki kell dolgozni ennek elméleti, módszertani problematikáját. Igényelni kell e munkához a Filmtudományi, a Tömegtájékoztató Kutatóközpont és a MOKÉP közreműködését. Az említett koncepciót miniszteri értekezlet hagyta jóvá, s rögtön elkezdődött a bv-s szakemberek meg a filmesek közötti kapcsolatfelvétel.

Akkoriban senki nem sejtette, hogy 1990-ben ilyen rezignáltan beszélünk majd erről a ma is teljesen időszerű problémáról, hiszen igen jól indult s haladt előre az együttműködés. Azóta kiderült: voltaképpen nincsenek olyan szakemberek, akik a filmprogram vezetését vállalnák, akiknek képzését igényelné a büntetésvégrehajtás. Továbbá, az akkortájt is kis részre nyitott pénztárca mára mintha teljesen becsukódott volna. Mégis, én a magam részéről bízom abban, hogy nem válik végjátzsma-félévé az, ami a győri börtönben még él, működik. Sőt, jó lenne további foglalkozások csírájának, kiindulópontjának tekinteni. Részben, hogy az évekkel ezelőtt megakadt kísérlet folytatódjék, részben, hogy más büntetésvégrehajtási régióban is mielőbb legyen, lehessen hasonló, netán továbbfejlesztett (esztétikai értékű művekkel reszocializáló) foglalkozás.

Enyhén szólva illelénk a kultúrának ezt a támaszpontját figyelembe venni. Szűkebben: pénzt biztosítani a rácson túliak, a rács mögé zártak, a deviáns személyiségek formálásához. Tágabban: a társadalmi humánus e speciális, szerény adalékát a reszocializáció érdekében felhasználni. A humánus társadalmi mozzanat az elítélt kultúrához való jogában, valamint e jogi lehetőség megvalósulásában fejeződik ki. Ezen belül egy-egy színvonalas film, egy-egy jól felépített foglalkozás és a fogvatartottak találkozása – a börtönön belüli kulturális kínálat egyik lehetséges bizonyítéka.

E bizonyítékokat az 1984-ben végzett Film és nevelés címmel futó kísérleteink – vetítéseink, kérdőíves vizsgálataink, stb. – során szereztük. Mi, filmesek, közösen elemeztük a bemutató foglalkozások tapasztalatát a bv-intézetek

szakembereivel: intézményvezetőkkel, nevelőtisztekkel, börtönpszichológusokkal és másokkal. A kísérletek színhelye volt a Szegedi Fegyház és Börtön, a Kalocsai Fegyház és Börtön, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza. Kérdőíves szondavizsgálatot – dr. Kövér Ágnes szociológus aktív közreműködésével – olyan elítéltek közt is folytattunk, akik közvetlenül nem vettek részt a terápiás összejöveteleken. A fogvatartottaknak ilyen kérdéseket tettünk fel: kikkel, milyen gyakran néztek moziban filmeket?, milyen gyermekről látnátok szívesen filmet?, milyen felnőttet néznétek örömmel filmen?, melyek a számotokra emlékezetes alkotások?, milyen fajta filmeket kedveltek, illetve nem kedveltek?, milyen problémát feszegető filmet szeretnétek látni?

Egy másik felmérőlapon konkrét, az elítélteknek levetített filmekre vonatkozó kérdések is szerepeltek. Ezeket, valamint az általános válaszokat egyaránt feldolgoztuk az IM Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága által szervezett egyik siófoki konferencián. Ahol széles szakmai körben megvitattuk, értelmeztük őket. „A film és nevelés c. kísérlet tanúsága szerint – írta Fejes Imre, bv-ezredes osztályvezető a Nevelői Szakkönyvtár 1986/3-as számában – a film hatékony segítséget nyújthat mind a terápiás jellegű kiscsoportnak, mind a tematikus csoportfoglalkozások számára, ezért új, kipróbálásra érdemes eszközként ajánlhatjuk a filmet.” Tapasztalatainkat beépítettük a további – irányultságában: országos – foglalkozásokba. Ám, mint fentebb említette, a lehetőségek egyre csökkentek, szűkült a kísérlet szellemi és fizikai tere. Mígnem oda jutottunk, hogy má már csupán a győri terápiás foglalkozások maradtak meg.

A győri házigazdák, Jónás Gyula börtönparancsnok és Kalmár Sándor nevelőtiszt, kezdettől fogva remek, segítő, a vonatkozó tevékenységet méltányoló partnerek a foglalkozásoknál. Ugyanez jellemzi a szervezésben odaadással résztvevő mozis kollégákat, a Győr-Sopron megyei Moziüzemi Vállalat munkatársait: dr. Szabadosné Lengyel Veronika igazgatót, Németh Beáta, Kock Éva, Magyar Beáta közművelőket. Hadd köszönjem meg itt is, hogy nehézségeik ellenére garantálták a terápiás beszélgetések számára nélkülözhetetlen feltételeket.

Milyen filmeket vetítettünk, vetítünk Győrben a fogvatartottaknak? Kizárólag tartalmas, közéletileg fontos, művészi szempontból értékes, a legkülönfélébb műfajú, elsősorban archív filmeket. Néhány kiragadott filmcím – mutatóban: *Nagy Abránd* (Renoir, 1937, francia), *Ördög az emberben* (Fleming, 1942, amerikai), *Ember a havason* (Szöts, 1942 magyar), *Senki nem tud semmit* (Mach, 1947, Csehszlovák), *Csoda Milánóban* (De Sica, 1950, olasz), *A vihar kapujában* (Kurosawa, 1950, japán), *Vörös kocsmá* (Antant-Lara, 1950, francia), *Hulot úr nyaral* (Tati, 1952, francia), *A vad* (Benedek, 1952, amerikai), *Országúton* (Fellini, 1954, olasz) *Rosemarie*, (Thiele, 1958, nyugatnémet), *Négyszáz csapás* (Truffaut, 1959, francia), *Gombháború* (Yves, 1961, francia), *Iván gyermekkorá* (Tarkovszkij, 1962, szovjet), *A tizedes meg a többiek* (Keleti, 1965, magyar), *Üzlet a korzón* (J. Kader – E. Klos, 1965, csehszlovák), *Éretlen szívek* (Luntz, 1966, francia). Repertoárunk tehát nem jobb, nem rosszabb, mint az országos filmklubhálózaté.

Ez így természetes. Léven az elítélt is néző, filmbefogadó ember, aki a vetítéskor a filmekben megelevenedett, változatos magatartásokat, helyzeteket éli, élheti át. Persze egyik-másik film cselekménye az ismert felkészültségű, kulturájú, intellektusú néző számára nem mindig fogadható be teljesen, hisz legtöbb

filmünk megemelt nehézségi fokú. Viszont a fogvatartottak így nem mozizóson, pusztán filmvetítésen vesznek részt, hanem – úgymond – esztétikai utógondozásban részesülnek. A foglalkozásokat úgy hagyják el, hogy a filmélmények potenciálisan gyógyító hatása bizonyára szőhöz jut a cellákon belüli beszélgetéskor. Ez az utógondozott filmélmény másodlagos (szintén terápiás) utóhatása.

A filmcselekmény vetítést követő csoportos értelmezése, az életszerű modellek filmi kínálata és kritikája révén – ha szolid mértékben is – előlegezni igyekszünk egy majdani reszocializációt (egy tevékeny életvezetést és egy egészséges beállítódású integrálódást egy majdani közösségbe). Tudjuk, hogy mindez csepp a tengerben. De azt is tudjuk, hogy luxus volna e cseppet veszni hagyni. A befogadó akkor a legfogékonyabb a filmtartalomra, ha a cselekmény befolyásolja Én-funkcióit, ha érző résztvevőként adja át magát a film világának. Másszóval, ha intim, privát Énjén keresztül realizálódik a filmátélés. Ez egyébként a csoportos beszélgetés gyógyító nyersanyaga, ez vár kibontásra, kezelésre, újraélésre. Belső feszültségeket felszabadító, erkölcsi felhanggal levezető foglalkozásainkon ezért játszanak kitüntetett szerepet az ún. Én-működések, (jelesül a testi Én, a Racionális Én, a Sajátlagos Én, az Önértékelés, az Énkép, az Én-azonosság, az Én-kiterjesztés működése).

Az elítélt néző előtt természetesen rejtve marad eme Én-tulajdonságok mozgása, s annak gyógyhatású lelki konzekvenciái. Őreá a film, a foglalkozásvezető pszichológusra pedig a nézők Én-megmozgatása, aktivizálása tartozik. Az elítéltekben sem valamiféle specifikus lelki történet zajlik, ők is – akárcsak más, kinti nézők – azon pszichikus folyamatok alapján fogadják be a filmet, amelyekkel rendelkeznek, amiket menet közben már megtanulnak. Minden egyes néző végül is változatlan, mondjuk így: olyan, amilyen. A befogadó magatartását kiváltó mozgókép viszont új. Az elítélt élményeit előhívó film – sajátos, ezt dolgozza, pontosabban dolgozhatja fel a személyiség. A filmélmény Én-re összpontosító utógondozásával – ebben rejlik a terápiás lehetőség –, azaz a filmről folytatott csoportos beszélgetéssel a filmlelektani elgondolások megtárgyalásával hatékonyra tehetjük a filmtartalom feldolgozását.

A szociológiából tudjuk, hogy minden elítéltsocsoportban jelen van a társadalom. Már maga a csoportos együttlét beviszi a kinti világot, a társasélet néhány megnyilvánulását a zárt falak közé. Eszköz hát számunkra a film, a csoportfoglalkozás, a közös, szóbeli értelmezés. S ez az eszköz a reszocializációt kívánja lépésről lépésre elősegíteni. Egy fiktív világ felhasználásával, kötött filmcselekmény elemzésével támogatja a társas normák, az etikus magatartás kialakítását a börtönben. Nagyon fontos, hogy az érzelmet dinamizáló foglalkozásokra kiválasztott filmprogramok érzékenyen, ugyanakkor ne célzatosan mozgósítsák az Én-funkciókat. Akkor nő meg ugyanis a reszocializálás lehetősége, ha az élmény az intim – privát én-en keresztül – a mindennapi emberi kérdések dramatizálása révén – hatol be a néző pszichikumába.

Az ilyen menetrend azért optimális, mert az összejöveletek ilyenkor képesek leginkább előmozdítani (ha mégoly kis mértékben is) a deviáns magatartástól való érzelmi eltávolodást. Az is a kinti társas helyzetek nézői átélésben tükröződő torzulása ellen hat, hogy a filmterápiás foglalkozásokon az elítélt beszélgető és nézőtársként, tehát megbélyegzettség nélkül vehet részt. A stigma

időleges felfüggesztése már önmagában is jól, szinte simogatóan hat a személyiségre. Tehát már a cselekményt értelmező, ún. explorációs beszélgetés léte is terápiás lehetőséggel bír. Ezt kellően ki kell használni.

A foglalkozások hangulata általában felszabadult, üde. A nézők (kb. 30 elítélt) jókedvű megnyilatkozásai jellemzik. Néha azonban agresszív reagálással, negatív magatartással kell számolni. Ám ezek oka aligha keresendő a konkrét filmben. Tény: a foglalkozás nemegyszer a börtönagresszió pótszerévé, pillanatnyi szurrogátumává válhat. Az efféle feszültségevezetés is méltánylandó, hiszen kedvező hatással lehet a levezetőre, de igazán pozitív hatása annak van, hogy nézőinknek nem elítélt szerepükben kell megnyilatkozniuk, hanem teljes jogú filmnézőként szólhatnak a látottakról, reagálhatnak társaik és a foglalkozásvezető véleményére. Így minden egyes filmnéző gyakorolhatja a volt és a leendő szabad ember magatartását – jóllehet csupán az adott foglalkozás keretei között.

Egy-egy alkalommal (átlagban évente kétszer) hat-nyolc filmből álló sorozatot vetítettünk le. A filmértelmezések során, az elítéltekkel közösen alakítottuk ki az előző nap látott filmélménynek legjobban megfelelő, a valósághoz legjobban hozzámérhető véleményt. A közvetett élettapasztalat kínálatával ugyanis a filmtartalom előrevetítheti a reszocializációt, voltaképpen felkészíthet arra. Az érzelmi azonosulásra felhívó, katartikus feszültségevezetést ajánló művészfilmek mélyebben vésik bele az elítéltek pszichikumába a cselekmény utógondozással elért erkölcsi hozadékát, mint a nem művésziéik.

Bár a publikálható terjedelem megköti a kezem, befejezésül ide kíváncozik néhány módszertani és a jövőt illető sor. A módszerhez: a filmeket követő beszélgetést lehetőleg nem direkt magatartással érdemes irányítani. Vagyis feltétel nélkül fogadjuk el nézőinket, ne viszonyítsuk véleményüket saját normarendszerünkhöz. Kezeljük minden hozzászólást toleranciával! Arra mindvégig ügyeljünk a foglalkozások irányításakor, a konfliktusok kezelésekor, hogy az egészséges normák, a minősítő ítéletek a csoportmunka során alakuljanak ki. Csakis egy-egy cselekménymozzanat helyes megítélése után lépünk tovább, s a kialakult közös véleményre támaszkodva folytassuk az explorációt, a kérdezgetést. Ez pedig irányuljon a filmbeli események általános érvényű és személyes vonzatú értelmezésére, valamint a napjainkkal való egybevetésre.

Ami pedig a jövőt illeti: számos értékes játékfilmre lesz szükség ahhoz, hogy a foglalkozások gyógyító, lélekkorrigáló hatása érvényesüljön. Csak a rendszeres, folyamatos együttlétek után várható terápiás személyiségbeli utóhatás. De szükségeltetik ehhez még széles körű, több bv-intézetben párhuzamosan folyó foglalkozás, élmény-utógondozás is. Ezekben egyelőre csak reménykedni tudok, valamint örülni annak, hogy legalább szerencsém van egy „utolsó mohikánhoz”. Amelynek – legyünk optimisták – talán lesznek, lehetnek majd követői, meghaladói.

Féjja Sándor

I A fiatalok szakmai versenye

A büntetésvégrehajtás biztonsági és nevelési szakterületén szolgálatot teljesítő 35 éven aluli főfelügyelők, felügyelők és őrök részére – szakmai műveltségük fejlesztése érdekében az országos parancsnok az elmúlt év végén vetélkedőt hirdetett. A verseny célul tűzte ki a fiatalok alkotókészségének, tehetségének kibontakoztatását, szakmai, közéleti ismereteik kibővítését, fizikai képességeik növelését, valamint a büntetésvégrehajtási hivatás népszerűsítését.

A verseny szervezését és felügyeletét alapvetően a szervezőbizottság és a biztonsági osztály végezte, illetve látta el. Három – intézeti, területi és országos – szinten bonyolódott a verseny. 1990 január 15-éig lezajlottak az intézeti versenyek, 1990 március 30-ig pedig a területiek. Az országos versenyt 1990 május 15-én rendezték. Az intézeti versenyekre „otthon” került sor. A területi versenyeknek a Váci-, Szombathelyi-, Miskolci-, Pálhalmi-, Állampusztai-, Szegedi Bv. Intézet, no meg a Budapesti Fegyház és Börtön adott helyt. Az

A versenyzők az írásbeli feladatnál tartanak

országos versenyt a Váci Bv. Intézetben szervezték meg. A versenyzők felkészültségét három-három tagú zsűri értékelté mindenütt.

A területi szinten (a kijelölt körletek színhelyein) megtartott versenyeken, az ún. elődöntőkön elsősorban biztonsági, nevelési, bv-jogszabályi ismeretekből kellett a versenyzőknek elméleti felkészültségüket bizonyítaniuk. Gyakorlati feladatul pedig a fegyverek szétszedését és összerakását, a bilincsek alkalmazását kapták. Több helyszínen nagyon szoros eredmény alakult ki. Csapatban hét intézet (Baracska, Eger, Kalocsa, Szolnok, Szombathely, Vác és a Fővárosi Bv. Intézet) jutott be az országos döntőbe. Egyéniben pedig Ferenci László (Szeged), Földi József (Nyíregyháza), Jancsik Ferenc (Baracska), Kovácsné Szanyi Györgyi (Szombathely), Nagy Zoltán (Pécs), Sándor Rudolf (Budapesti Fegyverház és Börtön) és Steyevó József (Vác) értek el jó eredményt.

Az országos döntőben a területi versenyeken legjobban szereplő hét intézet egy-egy csapata mérte össze (három-három fővel) a tudását. Ezen túlmenően meghívták a döntőre a területi versenyek egyéni első helyezettjeit is. Az intézetekből sokan elkísérték a versenyzőket és eljöttek a vetélkedőt kezdeményező Ifjúsági Bizottság tagjai is. A döntő játékvezetője Frank Tibor őrmagy volt. A versenyfeladatok biztonsági, nevelési ismeretekből, légisztolylövészetből és egyéb gyakorlati tudnivalókból (személymotoszásból, csomagkiadásból), valamint erőpróbákból tevődtek össze.

A verseny fegyelmезetten, program szerint zajlott le, és az alábbi eredménnyel zárult. Csapatban 215 ponttal első helyezett lett Kalocsa, 196 ponttal második helyre került a Fővárosi Bv. Intézet, végül a dobogó harmadik helyét 181 ponttal Baracska szerezte meg. A további helyezett sorrendben Szombathely, Szolnok, Eger és Vác csapata lett. Egyéniben első lett 62 ponttal Hetés Ferenc Kalocsáról, második lett 57 ponttal Sulyók József Szombathelyről, Mihály József pedig 54 ponttal harmadik helyre került. Egyébként összesen tizenöt egyéni helyezett teljesítményét értékelté a versenybizottság.

A verseny eredményét a zsűri elnöke, dr. Csordás Sándor ezredes úr hirdette ki, majd a díjakat, okleveleket és a területi versenyen egyéni első helyezést elért versenyzőknek a jutalmat ő és dr. Tari Ferenc vezérőrmagy úr adták át. A csapatverseny első helyezettjei 21 000 Ft-ot, a második csapat tagjai 18 000 Ft-ot, a harmadiké pedig 15 000 Ft-ot kaptak. Az egyéni verseny első helyezettjének 7000.— Ft, második helyezettjének 6000.— Ft, a harmadikénak meg 5000.— Ft jutott.

E többlépcsős, négy hónapig tartó szakmai verseny az országos parancsnok zárszavával végződött. Tari úr hangsúlyozta, hogy időközönként érdemes így is feltérképezni az állomány felkészültségét, érdemes lehetővé tenni, hogy a büntetésvégrehajtásnál dolgozó fiatalok összemérhessék egymással erejüket. Végül köszönetet mondott a versenyzőknek, a versenyhelyszín házigazdáinak, a Technikai Bizottságnak, a szervezőknek és rendezőknek, s nem utolsósorban a zsűrinek. E figyelemreméltó szakmai nap ünnepélyes szupéval zárult.

Filemon Tivadar

Megalakult a Magyar Börtönügyi Társaság

A magyar börtönügy történetének e jelentős eseménye a Magyar Börtönügyi Társaság megalakulása már-már feledésbe merülő hagyományt elevenít fel. S nem kisebbíti horderejét az sem, hogy manapság gombamód szaporodnak a társaságok, az egyletek és a szövetségek. A büntetésvégrehajtási szakma számos odaadó hívének évek óta dédelgetett tervéhez: egy szakmai társaság létrehozásához is végre megteremtődtek a társadalmi, politikai feltételek, kiszabadult az állami bürokrácia palackjába zárt jószellem. De nem csupán a külső változások, hanem legbensőbb vágyaink öltöttek testet, amikor a büntetésvégrehajtás felnőtt, felelősségteljes és alkotó részeseiként közösséget kívántunk létrehozni a magyar börtönügy felemeléséért.

Amikor a századvég híres jogásza, Balogh Jenő 1888 elején az Akadémia egyik termében, a Csemegi Károly elnökletével összegyűlt emberek elé szomorú, de hiteles képet tárt a magyar börtönügy helyzetéről, még nem tudta, hogy mondandója milyen heves fogadtatásra talál a Jogász Egylet érdemdúsi tagjai körében. A lelkes fogadtatás kevésbé szólt Balogh szónoki erényeinek, sokkal inkább a börtönügy – immár elodázhatatlanul gyógyításra szoruló – sebei orvoslásának. Ezt vállalták fel az egylet kebeléből kiváló Börtönügyi Bizottság tagjai, akik azzal az úttörő szándékkal fogtak össze, hogy tekintélyükkel és tollukkal ébresztőt fújnak a parlamentben szundító honatyák fülébe, hogy megértésre szólítják fel a bitó és a keresztényi megbocsátás szélsőségei között csapongó közvéleményt, hogy szakértelmükkel talpra segítik a börtönügyet, az igazságszolgáltatás eme mostohagyermekét.

A Börtönügyi Bizottság megalakulása és századvégi lelkes tevékenysége a témának olyan irodalmi-agitációs felvirágzását eredményezte, amely szellemi hőfokát és hatását tekintve méltó örököse lehetett a reformkor börtönügyi buzgalmának. Ez utóbbi a középkori carcerek és arrestumok dögletes atmoszféráját kívánta az újkor levegőjével felfrissíteni. A Börtönügyi Bizottság sem akart kevesebbet: jó gazdasági széllel elérni Európa partjait és felzárkózni a vezérhajók mellé. E jeles férfiak nem láthatták előre, hogy hazánk XX. századi, fordulatokban gazdag történelme a megoldásra váró problémának oly tömegét tolta előtérbe, amely miatt egyre hátrább sorolódott a büntetésvégrehajtás ügye. Ez a mellőzöttség azután kiváltotta az elhanyagolt mostohagyermek dacos-szemérmes magabazárkózását, azt, hogy a köztudatban egyre torzabbá váló pályakép által üzetve visszavonul – akárcsak Quasimodo a Notre Dame-i székesegyház falai mögé.

Mára már az is bizonyosság, hogy a század közepén bekövetkezett politikai fordulat (mely zajos tetszésnyilvánítással rángatta le a polgári csökevényre prostituált Justitia stóláját és e stólából készített színes paraván mögül) engedte rá a magyar börtönügyre az osztályharc gyűlölködő, gátlástalan szellemeit. A börtönök személyzete abban a primitív hitben kovácsolódott össze feudális-militáris csapattá, hogy végső csapást mér a társadalmi létalapjától megfosztott, ezért haladó bűnözésre. A megtisztulás, az ötvenes évek mélyrepüléséből való felemelkedés évtizedeket vett igénybe.

A 60-as, 70-es években a büntetésvégrehajtási szakma eleinte ügyefogyottan, majd egyre bátrabban hallatta hangját. A gyors szakmai kibontakozást azonban belső és külső okok egyaránt hátráltatták. A haladó hagyományok gyökereinek századeleji megszakadása, a Nyugat felé is orientálódni vágyó új elképzelések megnyírbálása, az iskolázatlanságból is eredő bürokratikus, katonás stílus szükségesebbnél lassúbb oldódása mind-mind fékezően hatott a fejlődésre. De nem kevesebb gondot okozott a börtönszemélyzet szerepkonfliktusa – az elítéltekkel szembeni bizalmatlanságból való kikászálódás után – a nevelésben megkövetelt, az elítélt emberi vonásait is figyelembe vevő újkeletű viszonyban. Segítőképző társadalmi mozgalmaknak is híján volt az ügy, továbbá felemás módon támogatták fejlődését azok az – egészséges kontroll nélkül – állami dáriusokká torzult vezetők, akik a hitbizományukká tett intézmények élén számtalan kezdeményezést elnyomtak.

A büntetésvégrehajtásnak sohasem voltak reményteljes pozíciói a pénzeszközök elosztásának „aki kapja, marja” tülekedésében. A 60-as évek szolid gazdasági fellendülése idején még csak a szemléleti okok, a 70-es és a 80-as években (a csendes gazdasági süllyedés korszakában) viszont már a lélek gyors foltozására irányított milliárdok is egyre kilátástalanabb távolságba kerültek a büntetésvégrehajtás átfogó korszerűsítésének, a pályakép ugrásszerű javításának reményétől. A börtönügyet állami szinten képviselő, száz egyéb bajjal küszködő igazságügyi kormányzat pedig a börtönügy megsegítésével kapcsolatos tehetetlenségét arisztokratikus kívülállással leplezte.

Mégis, ennyi ballaszt és kedvezőtlen hatás ellenére, a magyar börtönügyet az elkötelezett és lelkes szakemberek elszánt csoportja úgy emelte át az elmúlt évtizedek örvényein, hogy egy újkeletű értékelés a büntetésvégrehajtást az igazságügy egyik legmegbízhatóbb ágának nevezi. Ezek a megőrzött, átmentett és továbbfejlesztett értékek adják a megalakult társaság aranyalapját, amire építeni lehet. Az újból díszbe öltöztetett Justitia már nem szemérme takargatásáért használja kezét, hanem ama patikamérleg tartására, amelyet míves szakértelemmel, európai mértékegység szerint használva teremthetjük meg a jogok és kötelezettségek célszerű egyensúlyát.

Építeni lehet arra is, hogy börtöneink rendjét, fegyelmét már nem a gyűlölködő, brutális erő, hanem az elítéltek felé forduló higgadt, szakszerű figyelem tartja fenn, és ha váratlan, súlyos külső hatások nem jönnek közbe, intézeteink biztonsággal tudják elhárítani a világ más tájain gyakran véres katasztrófába forduló eseményeket. És mindenképpen építeni lehet, és kell is, azokra a sokszor misszionáriusi hajlamú emberekre, akik szakmai műveltségük széles spektrumát felajánlva hivatásul választották a büntetésvégrehajtást. Akik a trepnin, a munkapadok mellett, a nevelői irodákban viszik végbe azt a csendes

A résztvevők a megnyitó előadást hallgatják

szakmai forradalmat, amely humán tartalommal tölti meg a magyar börtönök levegőjét.

Milyen programadó tézisei lehetnek egy XX. század végén megalakuló magyar börtönügyi társaságnak? Mindenekelőtt azoknak a haladó – reformkori, kiegyezéskori és századvégi – eszméknek a felvállalása és továbbvitele, amelyek a börtönügy modernizálását, a nemzetközi normáknak is megfelelő intézményrendszer felépítését célozták meg. Amelyek megkísérelték a börtönügyet a társadalom perifériáján megbúvó szemérmes elszigeteltségből a közérdeklődés és köztámogatás horizontjába emelni. A hosszú (és eddig többnyire sikertelen) menetelésnek most olyan stációja következik, amelyben talán sikerrel lehetne egy korszerű társadalom és egy korszerű börtönügy „harmadik típusú” találkozását előkészíteni. E találkozásban kellene meglegelni azokat a kölcsönös és közös érdekeket, amelyek egyfelől az állampolgárokat és intézményeket a normáktól eltántorodó vagy éppen ragadozóvá torzult emberek szakszerű és biztonságos kezelésére, a társadalom kebelébe való visszavezetésre szorítják, másfelől a börtönügyet serkentik a munkára, eredményességét növelő szövetségesek felkutatására, és a velük való együttműködésre.

A Börtönügyi Társaság segítségével lebonthatókká válnának a társadalom és a büntetésvégrehajtás között még meglévő szemléleti korlátok. A múltbeli büntetőpolitika „jóvoltából” a fejlődési rendellenességeit sértődötten takargató, szellemileg is zárt börtönvilág hamis reflexei még ma is élnek. Sokan pillantgatnak ma is „az én házam, az én váram” féltékeny, sanda gyanakvásával a

börtönfalakhoz jó szándékkal közeledőkre. A titkosságra és belterjességre be rendezkedett szemlélet hordozói önnön csapdájukban vergődnek a valóság „intimitásaira” is kíváncsi tömegtájékoztató reflektorfényében. A börtönvilág problémáinak és eredményeinek hű, őszinte és értő feltárása megszüntetheti azoknak az egyébként szövetségre kész erőknél az előítéleteit, akik eddig csak az őrzők egyoldalú szerepét osztották ránk, elvitatva tőlünk a bölcsességre való képességet.

A Börtönügyi Társaság fészket és ösztönzést kínál a büntetésvégrehajtásban megelégnélkül szellemi műhelymunkának. Erre nagy szükség van, mert a büntetésvégrehajtási tennivalók szellemi tartalma a köznapi rutinnal kezelhető ismeretekben már rég túlnőtt, bonyolult szakmai ismeretanyagga nemesedett. Ez egyben azt is jelenti, hogy ha a társadalmi feltételek kaput nyitnak a fejlődésnek, akkor a gondosan feltérképezett és tudományosan is igazolt felismerések révén továbbléphetünk. E szellemi felpezsdülés kísérő jelensége ama felfogás erodálása, amely a szakmai igazságok hitelességét a hivatali ranglétra fokaihoz mérte és a börtönügy minden bölcsességét egyetlen forrásból, a marsallbottól eredeztette.

A Börtönügyi Társaság várja mindazokat a gondolkodó, friss, alkotó szemmel vizsgálódó embereket, akik elmaradott viszonyainkon változtatni akarnak. Továbbá, szövetséget ajánl a különböző tudományok képviselőinek, akik termékenyítően hathatnak gondolkodásunkra, szellemi hidakat verve a börtönügy és a tudomány közé. És szövetséget ajánl azoknak a börtönügy közelében vagy rokonságában (igazságszolgáltatás, szociális és kulturális szféra) tevékenykedő szakembereknek, akik velünk közös küzdőterén, a bűnözés csökkentése érdekében tevékenykednek. Végezetül, helyet kínál egy nemzetek között lüktető információcserének, hogy az évtizedekig egyoldalú külföldi kapcsolataink végre kiteljesedhessenek.

Azon a nevezetes 102 évvel ezelőtti napon az alábbi mondatokkal fejezte be előadását Balogh Jenő: „Felette téves volna azt hinni, hogy a börtönügyi reform terén mindent az igazságügyi kormány és a törvényhozás kezdeményezésétől kell várnunk. Ellenkezőleg, jelentékeny része jut a reformban a társadalomnak és a szakköröknek... amelyeknek aktív közreműködése nélkül elégtelen a legjobb állami szervezet is. A börtönreform olyan nagy építmény, amelynek létrehozásához mindenütt az illető tényezők összehangzó működése és különösen a szakférfiak buzgó munkássága szükséges. E nélkül a mű nálunk nem fog sikerülni.”

Most, hogy újabb börtönreform küszöbén állunk, a magyar börtönügy legjobb szándékú támogatóival azonos hullámhosszon, készek vagyunk arra, hogy „az illető tényezők” egybecsengő működését elősegítsük, hogy buzgalmunkat a magyar börtönügy felemelése érdekében felajánljuk. Reméljük, számításaink, törekvéseink megvalósításához nem kell újabb száz évet várnunk.

Dr. Lőrincz József

A Magyar Börtönügyi Társaság alapszabálya

A magyar börtönügy fejlesztése, működése társadalmi feltételeinek jobbítása érdekében jogi személyként funkcionáló társaságot alapítunk.

Általános rendelkezések

1. §.

1. A társaság neve: MAGYAR BÖRTÖNÜGYI TÁRSASÁG (Hungarian Society of Prison Affairs) Rövidített neve: MBT
2. A MBT székhelye: Budapest, V., Steindl Imre u. 8.
3. A MBT működési területe: Magyar Köztársaság
4. A MBT pecsétje: körpecsét, köriratban Magyar Börtönügyi Társaság, Budapest.

A MBT célja

2. §.

A MBT célja, hogy

- a) előmozdítsa a börtönüggyel kapcsolatos ismeretek, tudományos kutatási eredmények terjesztését a börtönüggyel foglalkozók körében, támogatja, szervezi a börtönügyi tudományos kutatásokat, illetve szervezi, támogatja az eredmények hasznosítását,
- b) elősegítse a hiteles tájékoztatást a börtönügy helyzetéről, problémáiról,
- c) ajánlásokkal és állásfoglalásokkal támogassa a büntetőpolitika és különösen a börtönügy korszerűsítésére irányuló törekvéseket,
- d) ellássa a börtönügy társadalmi képviselését.

A MBT tevékenysége

3. §.

- A MBT a céljai megvalósítása érdekében
- a) szakmai fórumot biztosít a MBT tagjai részére,
  - b) elősegíti a hazai és külföldi – a börtönüggyel összefüggő – információk cseréjét, tudományos üléseket, konferenciákat szervez,
  - c) kapcsolatot létesít a hazai és külföldi szakmai társaságokkal és tudományos egyesülésekkel,
  - d) kezdeményezi a börtönüggyel kapcsolatos kiadványok és publikációk megjelenését,
  - e) pályázatot hirdet, alapítványt létesít, illetve azokban részt vesz.

A MBT tagjai

4. §.

1. A MBT tagja lehet mindenki, aki a börtönüggyel összefüggő elméleti vagy gyakorlati tevékenységet folytat, és belépési nyilatkozatával elfogadja az Alapszabályt.
2. A MBT-nak alapító, rendes, tiszteletbeli és pártoló tagjai vannak.

5. §.

1. A MBT alapító tagja az a magyar állampolgár, aki a MBT alakuló Közgyűlésén részt vesz, illetve a belépési (alapító) szándékát a Közgyűlés megkezdésének időpontjáig jelezte.
2. A MBT rendes tagja az, akit belépési nyilatkozata alapján az elnökség nyilvántartásba vesz.

3. A MBT tiszteletbeli tagja az a magyar vagy külföldi állampolgár, akit a börtönügy területén kifejtett jelentős elméleti vagy gyakorlati munkássága alapján az elnökség javaslatára a Közgyűlés megválaszt.
4. A MBT pártoló tagjai azok a jogi személyek, amelyekkel az elnökség erről megállapodást köt.

6. §.

A MBT tagsága megszűnhet: kilépéssel, törléssel, kizárással, elhalálozás következtében és tagként szereplő jogi személy megszűnésével.

7. §.

1. A MBT tagja a kilépési szándékáról az elnökséget írásban értesíti. A tagsági viszony az értesítés kézhezvételével megszűnik.
2. Az elnökség törli annak a tagságát, aki a naptári év végéig külön írásbeli felszólítás ellenére sem fizeti be a tagsági díjat.
3. Az elnökség kizárhatja a MBT tagjainak sorából azt, aki erre méltatlanná válik.
4. A törlésről, kizárásról az elnökség köteles a következő közgyűlést tájékoztatni, amely a döntést felülvizsgálhatja.

A MBT tagjainak jogai, kötelességei

8. §.

1. A MBT tagja jogosult a társaság tevékenységében és rendezvényein teljes jogkörrel részt venni.
2. A MBT minden tagja a közgyűlésen azonos szavazati joggal rendelkezik, és a MBT bármely tisztségére megválasztható.
3. A MBT tagja – belépési nyilatkozattal – elismeri az Alapszabály előírásait, és ennek megfelelően köteles eljárni.

4. A MBT tagjai évente a közgyűlés által megállapított tagdíjat tartozik fizetni. A pártoló tagok adományainak formáját, összegét a pártoló tagok és az elnökség közötti megállapodás határozza meg.

A MBT szervezete

9. §.

A MBT szervei: a közgyűlés, az elnökség, Számvizsgáló Bizottság, az Etikai Bizottság és a szekciók.

A közgyűlés

10. §.

1. A MBT legmagasabb fóruma a közgyűlés, amelyet évente legalább egy alkalommal kell összehívni.
2. A MBT közgyűlését az elnökség hívja össze. A közgyűlést össze kell hívni, ha azt a tagok legalább egyharmada kéri vagy a Számvizsgáló Bizottság határozatával azt elrendeli.
3. A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:
  - a) az Alapszabály jóváhagyása, módosítása,
  - b) az elnök és az elnökség tagjainak megválasztása,
  - c) a Számvizsgáló Bizottság és az Etikai Bizottság elnökének és tagjainak megválasztása,
  - d) a szekciók alakításának jóváhagyása,
  - e) a MBT éves költségvetésének megállapítása,
  - f) a MBT tagdíjának megállapítása,
  - g) az elnökség éves beszámolójának elfogadása,
  - h) a MBT más társaságba való belépésének vagy onnan történő kilépésének elhatározása,
  - i) a MBT feloszlításának kimondása,
  - j) az elnökség, a Számvizsgáló Bizottság, az Etikai Bizottság jóváhagyása.
4. A közgyűlés időpontját a napirend is-

mertetésével legalább 8 nappal előbb kell közölni.

5. A közgyűlés személyi kérdésekben titkosan szavaz, egyébként határozatait nyílt szavazással hozza. Az elnök megválasztásához és az alapszabály módosításához minősített kétharmados, egyéb esetekben egyszerű többség szükséges.
6. Az Alapszabály módosításához a közgyűlés csak akkor határozatképes, ha a tagoknak több mint a fele jelen van. Ha a határozatképtelenség miatt elhalasztott Közgyűlést az elnökség 30 napon belül ismét összehívja, az tekintet nélkül a megjelentek számára határozatképes.
7. A közgyűlésen való részvételre a tagokon kívül más szakembereket vagy meghívottakat is fel lehet kérni.
8. A közgyűlés üléseiről jegyzőkönyv készül, amelyet az elnök, a jegyzőkönyv vezetője és az erre a célra felkért két tag ír alá. A közgyűlés határozatait a titkár az MBT minden tagjának megküldi.

Az elnökség

11. §.

1. Az elnökség a közgyűlés által megválasztott, legfeljebb 10 tagból álló testület. A szekciók vezetői megválasztásuk után automatikusan tagjai lesznek az elnökségnek.
2. Az elnökség
  - a) két közgyűlés között vezeti és szervezi a MBT tevékenységét,
  - b) tagjai sorából megválasztja és felmenti az elnökhelyettesét és a titkárt,
  - c) összehívja a közgyűlést,
  - d) a MBT nevében kapcsolatra lép, illetve kapcsolatot tart fenn hazai és külföldi intézményekkel, e célból azokkal megállapodást köt, beleértve a hazai intézményekkel a polgári jogi szerződések megkötését is,
  - e) éves költségvetési javaslatot készít,
  - f) határoz a MBT tevékenységével össz-

szefüggő minden más kérdésben, amelyet az Alapszabály nem utal a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe.

12. §.

1. Az elnökséget legalább félevenként az elnök hívja össze. Az elnökség négy tagjának kivánságára rendkívüli tanácsulést kell összehívni.
2. Az elnökség határozatképes, ha tagjainak legalább kétharmada jelen van. Határozatát szótöbbséggel hozza.
3. Az elnökség üléseiről emlékeztető készül, amelyet a titkár ír alá.

A Számvizsgáló Bizottság

13. §.

A MBT Számvizsgáló Bizottsága a közgyűlés által megválasztott elnökből és két tagból álló testület.

14. §.

A Számvizsgáló Bizottság

- a) ellenőrzi, hogy a MBT jogszabály- és alapszabály alapján működik,
- b) ellenőrzi a MBT gazdálkodási rendjét,
- c) szükség esetén rendkívüli közgyűlés összehívására tesz javaslatot az elnökségnek,
- d) kötelezettségei teljesítése érdekében elnöke részt vesz az elnökség ülésein. A bizottság minden tagja betekintést nyerhet a MBT gazdasági ügyeibe és könyvelésébe.

Az Etikai Bizottság és a szekciók

15. §.

Az Etikai Bizottság és a szekciók a közgyűlés által jóváhagyott ügyrend alapján végzik munkájukat.

16. §.

1. A MBT tisztségviselői: az elnök (tiszteletbeli elnök), az elnökhelyettes, a titkár, a Számvizsgáló Bizottság elnöke, az Etikai Bizottság elnöke és a szekcióvezetők.
2. A MBT elnöke az Alapszabálynak megfelelően irányítja a társaság tevékenységét, elnököl a közgyűlésen és az elnökségi ülésen.
3. A MBT nevében kapcsolatra lép, illetve kapcsolatot tart fenn hazai és külföldi intézményekkel. Ebből a célból megállapodást köt, beleértve hazai intézményekkel a polgári jogi szerződések megkötését is. Az utóbbi feladattal az elnökség másit is megbízhat.
4. A tiszteletbeli elnök ellátja az elnökség által meghatározott feladatokat.
5. Az elnököt munkájában az elnökhelyettes támogatja, szükség esetén helyettesíti.
6. A titkár, az elnök irányításával, folyamatosan intézi a társaság ügyeit. Előkészíti a közgyűlést, az elnökség üléseit, gondoskodik a határozatainak megfelelő végrehajtásáról.

17. §.

1. A MBT bevételei: a tagok által befizetett tagdíjak, a MBT által szervezett rendezvényekből származó jövedelmek, és az adományok.
2. A MBT a befolyt összegekkel önállóan rendelkezik. A saját bankszámláján lévő összeg felhasználásáról évente, az elnökség javaslata alapján, a közgyűlés szótöbbséggel dönt.
3. A MBT rendelkezésére álló pénzeszközökre utalványozási és kötelezettségvállalási joga az elnöknek, az elnökhelyettesnek és a titkárnak van.

Egyéb rendelkezések

18. §.

1. A MBT a tagok részére igazolványt ad ki, melynek érvényességét évenként hosszabítja.
2. A MBT az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény alapján jött létre.

Kelt: Budapesten a Magyar Börtönügyi Társaság 1990. június 20-án megtartott alakuló Közgyűlésén.

Nemzetközi irányelvek, ajánlások és a magyar büntetésvégrehajtás

A letartóztatottakkal való bánásmód Minimum-irányelveit (továbbiakban: Irányelvek) eredetileg a Nemzetközi Büntetőjogi és Büntetésvégrehajtási Bizottság (PPC) fogalmazta meg 1933-ban, és azokat a Népszövetség Közgyűlése 1934-ben jóváhagyta. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Titkársága magára vállalta az IPPC tervezetének felülvizsgálását. A javított szöveget a bűnözés megelőzéséről és az elkövetők kezeléséről az 1955-ben Genfben tartott ENSZ Kongresszus elfogadta.

Az Irányelvek rendeltetése nem az, hogy részletesen leírja a büntető intézetek modellrendszerét, hanem összegyűjtse és felhasználásra javasolja azokat az elveket és gyakorlati eljárásokat, amelyeket a fogvatartottakkal való foglalkozás során és az intézetek vezetésében célszerű alkalmazni. Az Irányelvek nem kötelező érvényű, hanem erkölcsi kötelezettségeket ír elő.

Az Irányelvek 94 szabályt tartalmaz, s az alábbi részletekre tagolódnak. 1. általános alkalmazás, 2. speciális kategóriák, a) elítélt foglyok, b) elmebeteg és szellemileg abnormális foglyok, c) őrizetben lévő vagy tárgyalásra váró foglyok, d) polgári foglyok, e) vád nélkül letartóztatott vagy bebörtönzött személyek.

A dokumentum az egyetemes emberi jogokat ötvözi a jelenleg legeredményesebben működő rendszerek lényegi elemeivel. Ugyanakkor, mivel a különböző országok jogi, szociális, gazdasági és földrajzi körülményei jelentősen eltérnek egymástól, nyilvánvaló, hogy az irányelvek közül nem mindegyik érvényesül mindenütt és mindenkor.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1973-ban meghatározta tagországai számára a fogvatartottakkal való bánásmód standard Minimum-irányelveit. A dokumentum újradolgozását 1987-ben az alábbi rendező elvek és hatások figyelembevételével végezte el a bizottság.

– A büntetésvégrehajtásban alkalmazott bánásmód és a büntetésvégrehajtási intézetek működését érintő társadalmi irányzatok jelentős változásai kívánatosá tették a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó Minimum-irányelvek ismételt feldolgozását;

– Bár a kriminális személyekkel való foglalkozás nem őrzéscentrikus alternatíváinak fejlesztésében jelentős haladás következett be, a szabadságtól való megfosztás továbbra is eleme marad a büntetőjogi rendszernek;

– Az ajánlás figyelembe veszi a nemzetközi szokások szerepét a gyakorlatra, valamint a büntetésvégrehajtásban alkalmazott bánásmódra és irányításra.

– A tagországok büntetőpolitikájának kialakításához a közös alapelvek érvényesülésére van szükség.

A Miniszteri Bizottság ajánlásának melléklete (továbbiakban: Ajánlás) a maga százpontos szabályzatszerű szerkezetével 25 fejezetre osztja az általa tárgyalt öt fő témakört. E 25 fejezet felöleli a végrehajtás célját és gyakorlatát, kezdve a fogvatartottak befogadásától a személyi állománnyal kapcsolatos követelményekig.

Az Irányelvek és az Ajánlás szellemisége, valamint a bennük megfogalmazott célok jelentős egybeesést mutatnak egymással és a magyar büntetésvégrehajtás szabályaival. Az eltéréseket három csoportba soroltuk: (I.) Az Irányelvek, az Ajánlás és a magyar jogszabályok közötti – (II.) Az Irányelvek és a magyar jogszabályok közti – (III.) Az ajánlás és a magyar jogszabályok közti – különbségekre.

Az Irányelvek, az Ajánlás és a magyar jogszabályok közötti eltérések

1. *Irányelvek*: „hivatásos börtöntisztviselőket kell alkalmazni polgári szolgálati státusban” – *Ajánlás*: „Az alkalmazottakat rendes körülmények között azonos szempontok alapján kell kinevezni és polgári státusba helyezni.”

A polgári státusra vonatkozó állapotnak a magyar büntetésvégrehajtás jelenlegi szervezeti felépítése nem felel meg.

2. *Irányelvek*: „a befogadást követően, a személyiség vizsgálat után minél előbb . . . fel kell fektetni a kezelési programot” – *Ajánlás*: „A befogadást követő legrövidebb időn belül a kellően hosszú ítéleti idővel rendelkező foglyokról a végleges szabadulást előkészítendő, lényeges információkat tartalmazó átfogó jelentést kell készíteni a személyes helyzetre és a kezelési programra vonatkozóan, és azt elő kell terjeszteni az igazgatóhoz tájékoztatásul vagy jóváhagyásra. E jelentésnek mindig tartalmaznia kell az orvos, valamint a fogollyal közvetlenül foglalkozó személyzet véleményét” „A felvételt, illetve a személyiségvizsgálatot követően (melyet hosszú időre ítéltéknél csinálnak) a lehető legrövidebb időn belül ki kell dolgozni a kezelésnek egy megfelelő intézetben végrehajtandó programját.”

A Szakutasítás 137. szakasza nem teszi szükségessé az orvos bevonását a nevelési program kialakításába, és nem rendelkezik az előljáró jóváhagyásáról. Az ajánlás idézett pontja alkalmazásának esetén be kellene vonni az orvost a nevelési program elkészítésébe és jóvá kellene hagyatni az előljáróval a végleges nevelési tervet. A személyiségvizsgálaton alapuló nevelési programhoz országos vagy helyi kivizsgáló központok létrehozására lenne szükség. A jelenlegi nevelési program (ideiglenes, illetve végleges nevelési terv) alapvetően pedagógiai megismerésen alapul.

3. *Irányelvek*: „Avégből, hogy az önbecsüléshez szükséges külsejüket a le tartóztatottak megőrizhessék, a haj és a szakáll gondozására szolgáló eszközöket biztosítani kell számukra, valamint lehetőséget kell nyújtani a rendszeres borotválkozásra.” – *Ajánlás*: „Egészségügyi indokok miatt, és azért is, hogy a foglyok fenntarthatassák a jó megjelenést, és megőrizhessék önbecsülésüket, biztosítani kell az eszközöket a haj és a szakáll megfelelő gondozásához.”

A Szakutasítás 416. szakaszának (2) bekezdése értelmében az éltelt szakállt

nem viselhet. — A szakáll viselésére vonatkozó rendelkezések figyelembe vétele esetén a szakállal bevonuló elítélt vagy letartóztatott szabadulásáig azt viselhetné.

4. *Irányelvek:* „Minden olyan letartóztatottnak, aki nem végez szabadban munkát, legalább napi egyórás testedzésre lehetőséget kell teremteni a szabad levegőn, amennyiben ezt az időjárás nem akadályozza.” — *Ajánlás:* „Minden fogolynak, aki nem tartózkodik sűrűn szabad levegőn, akit nem nyitott intézetben helyeztek el, az ha az időjárás megengedi, legkevesebb napi egy óra sétát vagy annak megfelelő testgyakorlást kell végezzen a szabad levegőn.”

A Büntetésvégrehajtási Szabályzat 12. szakasza a napirenden belül rendelkezik a szabad levegőn tartózkodás minimális idejéről, amely 30 perc. A 11. szakasz az intézetparancsnok hatáskörébe utalja az ettől való eltérést, amely értelemszerűen csak több lehet. A változtatás nem igényel jogszabályi módosítást csak parancsnoki intézkedést.

5. *Irányelvek:* „Ahol az alvóhelyiséget egyes zárkákban vagy más helyiségekben biztosítják, éjszakára minden letartóztatottnak egyedül kell egy zárkát vagy egyéb helyiséget elfoglalnia. Különleges okokból (például időszakos zsúfoltság), a központi börtönigazgatás kénytelen egy zárkában vagy helyiségben két letartóztatottat elhelyezni.” „A foglyoknak külön helyiségben egyedül kell aludniok, fenntartva az eltérő helyi szokásokat figyelemmel az adott éghajlatra.” — *Ajánlás:* „Az előzetesen letartóztatottnak lehetővé kell tenni, hogy külön szobájuk legyen, kivéve azokat a helyeket, ahol bizonyos körülmények ezt nem teszik kívánatossá.” „Rendes körülmények között éjszakára a foglyok magánzárkában legyenek elszállásolva, kivéve azokat az eseteket, amikor előnyösebb a szállás megosztása más foglyokkal.”

A Szakutastás 36. szakaszának (1) bekezdése értelmében a fogvatartottakat közös zárkában kell elhelyezni. — Az éjszakai elhelyezésre vonatkozó előírások ellentétesek a magyar rendelkezéssel, de azok gyakorlati kivitelezése a jelenlegi feltételeket figyelembe véve amúgy sem megoldható.

6. *Irányelvek:* „A foglyoknak engedélyezni kell, hogy saját orvosával vagy fogászával vizsgálta meg és kezeltesse magát” — *Ajánlás:* „Az előzetesen letartóztatottnak meg kell adni a lehetőséget arra, hogy saját kezelőorvosuk vagy fogorvosuk meglátogassa és kezelje őket.”

A magyar jogszabályok szerint privát kezelésre nincs mód, mivel az általános és szakegészségügyi ellátás biztosítva van. E mód bevezetése jelentős dologi, szervezési és biztonságot érintő intézkedéseket igényelne.

7. *Irányelvek.* „Közeli hozzátartozó betegségének kritikus szakaszában a letartóztatottnak (ha a körülmények megengedik), engedélyezni kell, hogy felügyelettel vagy anélkül a betegágyat felkeresse.” — *Ajánlás:* „A foglyot azonnal értesíteni kell bármely közeli hozzátartozója haláláról, vagy súlyos megbetegedéséről. Ilyen esetben (és bármikor, ha a körülmények megengedik) a foglynak engedélyezni kell, hogy akár kísérettel, akár anélkül meglátogathassa ezt a beteg hozzátartozóját vagy lássa a halottat.”

Az Irányelvek és az Ajánlás minden fogvatartottnak biztosítja a lehetőséget a büntetés félbeszakítására, közeli hozzátartozója halálakor, illetve súlyos betegsége esetén. — A büntetésvégrehajtási Szabályzat 118. szakaszának (2) bekezdése értelmében nem minden fogvatartottra terjed ki a büntetés-félbeszakítás

lehetősége. A magyar jogszabályokban nincs előírás a kísérettel történő eltávolításra.

8. *Irányelvek*: „Kötelező az írástudatlanok és fiatal elítéltek oktatása”. *Ajánlás*: „Minden intézményben gondoskodni kell egy széles körű oktatási program létrehozásáról, amely minden fogoly számára biztosítja a tanulás lehetőségét”.

Az 1979. évi 11. számú tvr. 39. szakaszának (1) bekezdése a 40. életévét be nem töltöttek számára kötelezővé teszi az általános iskola elvégzését, így az oktatás területén nem érvényesül az önkéntesség elve.

Az Irányelvek és a magyar jogszabályok közötti eltérések

1. „Ha a letartóztatottak fenyegetés alatt állnak, az intézet szolgálatában nem foglalkoztathatók” – A tvr. 42. szakaszának (4–5) bekezdése alapján az elítéltek a magánzárka-fenyítés és a fegyelmező részlegbe való utalás alatt is foglalkoztathatók.

2. „Minden intézetben lennie kell legalább egy képezített egészségügyi tisztnak, akinek némi pszichológiai képzettséggel is kell bírnia” – Ennek nálunk sem személyi, sem tárgyi feltételei nem adóttak.

3. „Olyan intézetben, amelyekben méreteinél fogva több teljes munkaidőben foglalkoztatott orvosra van szükség, ezen orvosok közül legalább egynek az intézet épületében vagy annak közvetlen szomszédságában kell laknia.” – Ilyen elgondolás alapján sem az orvosoknak, sem más büntetés-végrehajtási dolgozóknak nem tudnak lakást biztosítani az intézet területén.

4. „A letartóztatott haláláról, súlyos megbetegedéséről vagy sérüléséről, . . . az igazgató haladéktalanul köteles értesíteni a hozzátartozót . . .” – A Szakutasítás 62. szakaszának (1) bekezdése szerint betegség, sérülés esetén a parancsnoknak nincs értesítési kötelezettsége.

5. „A letartóztatottak szállítási költségeit az államigazgatás viseli és e feltételeket mindegyik letartóztatott számára biztosítani kell. – A Szakutasítás 389. szakaszában felsorolt esetekben a szállítás költsége az elítéltet terheli.

6. „Az igazgatónak az intézet épületében vagy annak közvetlen szomszédságában kell laknia.” – A kiértesítési és a bevonulási rendszer olyan, hogy a parancsnok – a legtöbb esetben – nagyon rövid idő alatt be tud érni az intézetbe.

7. „Olyan intézetben, amelyben vegyesen vannak férfi és női letartóztatottak, az intézet nők számára elkülönített része egy felelős női tiszt irányítása alatt áll, aki az intézet ezen részének összes kulcsát őrzi.” „A személyi állomány férfi tagja a nők számára elkülönített részbe csak női tisztviselő kíséretében léphet be.” „A női letartóztatottak felügyeletét és ellenőrzését csak a személyi állomány *nőtagei* láthatják el. Ez azonban nem zárja ki, hogy a személyi állomány férfi tagjai (kiváltképp az orvosok és az oktatók) ellássák feladatukat a női intézetekben vagy a nők számára elkülönített intézeti részekben.” – A személyi állomány férfi tagjaival szemben nincsenek az Irányelvekben felsorolt megkötések. A Bv. Szabályzat 16. szakasza csak a személyi motozás végrehajtásánál ír elő megszorításokat.

8. „A személyi állományt megfelelő fizikai kiképzésben kell részesíteni avégből, hogy a rájuk támadó letartóztatottat meg tudják fékezni.” – A Szol-

gálai Szabályzat 203. szakasza keret jelleggel rendelkezik a testületi tagok fizikai kiképzéséről, de a gyakorlatban ez nem valósul meg.

9. „Kivánatos, hogy a zárt intézetekben ne legyen olyan magas az elítéltek száma, ami akadályozná a kezelés individualizálását. Egyes államokban az a nézet alakult ki, hogy az ilyen intézetek létszáma az ötszázat ne haladja meg.” – Az intézetekben fogvatartottak létszámát jogszabály nem korlátozza. Az intézeti létszámot az épületek befogadóképessége határozza meg.

10. „Az elítéltek szakképzésének érdekei nem rendelhetők alá az intézet ipari-vállalkozási jövedelmezőségének.” – A büntetésvégrehajtási vállalatok a polgári vállalatok nyereségérdekeltségű szabályozóinak megfelelően működnek. A jogszabály (Szakutasítás 269. szakasz (5) bek.) az elítéltek képességének, szakmai végzettségének és érdeklődésének figyelembevételére csak keretet biztosít.

11. Amennyiben börtönöltözéket visel az előzetes, annak el kell térnie az elítélt ruházatától. – A jelenleg érvényben lévő Bv. Szakutasítás 397. szakaszának (1) pontja rendelkezik ebben a kérdésben és nem enged semmiféle megkülönböztetést.

12. „A szabadultaknak legyen megfelelő lakásuk és munkájuk.” – A Szakutasítás 214. szakasza rendelkezik a szabadulás előkészítéséről. Ennek alapján a büntetésvégrehajtás támogatja a szabadulót és közreműködik a szabadulás utáni beilleszkedés kialakításában, de lakás és munkahely biztosítása nem feladata.

13. A polgári foglyok és a vád nélkül letartóztatott vagy bebörtönzött személyek kategóriáját a magyar jogrendszer és -gyakorlata nem ismeri.

Az Ajánlás és a magyar jogszabályok közötti eltérések

1. Az alapelvek 6. pontjának (2) bekezdése értelmében a szabályokat különféle nemzeti nyelveken hozzáférhetővé kell tenni az elítéltek számára is. – Erről a magyar büntetésvégrehajtási jogszabályok nem rendelkeznek. A fogvatartottak csak „Az elítéltek viselkedési szabályai”-t kapják meg.

2. „Az előzetesen letartóztatottakat elvileg az elítéltektől elkülönítve kell fogva tartani, kivéve, ha beleegyeznek, hogy közösen legyenek elhelyezve vagy közösen vegyenek részt a szervezett foglalkozásokon, ha az számukra előnyös”. – A Bv. Szabályzat 4. szakasza (1) bekezdésének d. pontja értelmében az előzetesen letartóztatottat és az elítéltet el kell különíteni. A Szakutasítás 114. szakaszának (4) bekezdése úgy rendelkezik „ha a nem jogerősen elítéltet a bíróság munkavégzésre kötelezte, elítéltekkel együtt helyezhető el”. Amennyiben a nem jogerősen elítélteket az elítéltekkel együvé helyezik, ehhez az előbbieik beleegyezése nem szükséges.

3. „A foglyok számára biztosított elhelyezési körülményeknek és különösen az éjjeli szálláshelyeknek meg kell felelniük az egészségügyi és a higiéniai követelményeknek; kiemelt figyelmet kell fordítani az éghajlati adottságokra és az egy főre jutó légköbméter mennyiségére; a mozgástér ésszerű méreteire, a világításra, a fűtésre és a szellőzésre.” – A Szakutasítás 366. szakaszának (1) bekezdése értelmében: „Az elítélteket közös zárkában kell elhelyezni úgy, hogy

személyenként 6–8 léghőméter tér álljon rendelkezésükre”. A Szabályzat nem tér ki a szükséges mozgástér biztosítására, a zárkák alapterületét nem határozza meg norma.

4. „A foglyokat kötelezni kell arra, hogy tisztán tartsák magukat, egyben biztosítani kell számukra a vizet és azokat a szereket, amelyek az egészséghez és a tisztasághoz szükségesek.” – A magyar büntetésvégrehajtási intézetekben az elítéltnak alanyi jogon nem jár tisztálkodási szer. Amennyiben az elítélt nem tudja magát ellátni ilyen szerekekkel, akkor a Szakutasítás 414. szakasza alapján részére ezeket biztosítani kell.

5. „Az egészségügyi hatóságok által felállított normákkal összhangban a vezetés rendszeres időközönként biztosítani kénytelen a foglyok számára a megfelelően elkészített és tállalt ételme, amely minőségében és mennyiségében megfelel az ételmezési normáknak és a modern higiéniai előírásoknak; emellett számításba veszi a foglyok életkorát, egészségi állapotát, munkájuk jellegét, és amennyiben lehetséges, vallási és kulturális előírásaikat”. – A magyar jogszabályok nem tartalmazzák az ételmezésben a vallási előírások figyelembevételét. De a gyakorlatban az elítéltek ezirányú igényeit kielégítik.

6. „Ha az szükséges és keresztülvihető engedélyezni kell a foglyoknak, hogy védekezésüket egy közvetítőn keresztül adják elő.” – Az idézett pont az Ajánlás fenyítés és büntetés című fejezetében található, és a fegyelmi eljárás során a vétséget elkövető védekezési lehetőségére utal. A magyar rendelkezés a fegyelmi eljárás alatt álló fogvatartott védekezésével kapcsolatban csak az önmagára nézve terhelő vallomás megtagadásának lehetőségét biztosítja. A közvetítőn (pl. ügyvéden) keresztüli védelem gyakorlati kivitelezése a jelenleg érvényben lévő eljárási határidők miatt nem lehetséges.

7. „A foglyok ítéletük arányában kötelezhető munkára. A magánvállalkozókkal való kooperációban. . . a teljes bért ki kell fizetni.” – A Szakutasítás 268. szakaszának (3) bekezdése alapján a fogvatartottak az ítélettől függetlenül kötelezhető munkára. A második részben idézett magánvállalkozói kooperáció jelenleg nem alkalmazott foglalkoztatási forma.

*

A magyar jogszabályok megközelítően azonosak a nemzetközileg kidolgozott elvárások szellemével és gyakorlatával. Az eltérések két fő szempont szerint csoportosíthatók: az elsőbe azok sorolhatók, amelyek teljes megvalósulásához adottak a feltételek, csak a szabályokat kell módosítani. (Ilyen pl. a szakállviselés, az oktatás önkéntessége, a szabad levegőn tartózkodás időtartama stb.) A második csoportba pedig azok az eltérések tartoznak, amelyek megvalósítását a tárgyi feltételek hiánya (pl. az intézetek befogadó képességének 500 fős keretszáma, a fogvatartottak tisztasági szerekekkel történő ellátása), illetve a jogalkalmazás gyakorlata akadályozza meg (pl. a női fogvatartottak felügyeletével kapcsolatos megszorítások, a magánzárkákban való elhelyezés megítélése).

Dóra Béla – Takács Péter

John Howard, a büntetésvégrehajtás klasszikusa

John Howard a 18. század első negyedében született, és épp kétszáz évvel ezelőtt 1790-ben halt meg Chersonban, a Krím-félsziget közelében. Neve ismerősen cseng a büntetésvégrehajtási, illetve a büntetőjogi szakterülettel – elméletben és gyakorlatban – foglalkozók számára, jóllehet munkásságának részletesebb bemutatásával adós a magyar szakirodalom.

Bár Howard alapműve sem jelent meg magyarul, a XIX. században több hazai szerző is foglalkozott életútjával, munkásságának rövid értékelésével. Így báró *Eötvös József* 1838-ban Pesten megjelent „Vélemény a fogházjavítás ügyében” művében többször megemlíti Howard nevét és elemzi munkásságát. Megállapítja, hogy Howard egész életét annak a célnak szentelte, hogy „szerencsétlen embertársaink sorsán könnyíthessünk”. Eötvös szerint leginkább a rabok anyagi jólétének gyarapításáért fáradozott „munkásságával a tömlöczökre nézve egy új aera kezdődik, . . . munkái a leghasznosabb gondolatokat foglalják magokban”. Elképzeléseinek lényegét Eötvös ekként összegzi: „Megtartani tisztaság, rend, s az által, hogy egy tömlöczbe nem szerfelett sok rab záratik az egészséget, munkásság által biztosítani a rabok jövődjét, s egyszersmind kisebbiteni a tartási költséget”.

Pulszky Ágost és Tauffer Emil 1867-ben Pesten közzétett A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra c. pályaműve szintén szót ejt Howard életútjáról. Munkásságát a mai kor nézőpontjából legutóbb *Horváth Tibor* értékelte. Az 1893-ban megjelent főiskolai bv-tankönyv első kötetében. Ugyanakkor Howard úttörő jelentőségét egyáltalán nem érzékelteti a hat évvel később kiadott Akadémiai kislexikon A–K kötete. Beccaria szerepel a lexikonban, de Howardra nem jutott szócikk.

Pedig John Howard személyes élete elválaszthatatlan attól a küldetésstudattól, feladatvállalástól, melyet életműve is rögzít. Segíteni akart, ezért ment Lisszabonba, az 1775-ös földrengés okozta katasztrófa hírére. Am Portugália felé hajózva francia hadifogságba került, és itt megtapasztalta a rettenetes börtönviszonyokat, a foglyokkal szembeni kíméletlen bánásmódot. Volt olyan nap, amikor – az ellátás hiányosságai következtében – a fogvatartottak közül 37-en is elpusztultak. Howard fogságából kiszabadulva a börtönügy megreformálásának szentelte életét. (Ezért nevezik a „börtönügy apostolának”).

1773-ban, miután visszatért Angliába, Bedford sheriffje lett, és így módjában állt a királyság börtöneit tanulmányozni. 1775 és 1790 között nagy utazásokat tett a saját költségén. Felkereste Európa fontosabb államait és jelentősebb börtöneit, menhelyeit; közel 300 ilyen intézményt. Személyesen találkozott Mária

Terézia császárnővel és később II. Józseffel is. II. Katalin cárnő meghívását a következő indokkal utasította vissza: „nem főúri paloták látogatása végett, hanem a börtönök megtekintése céljából utaztam Oroszországba”. De a vissza-utasítás valódi indoka az volt, hogy a halálbüntetés megszüntetése ellenére – a kancsuka alkalmazása miatt – ezrek haltak meg az orosz börtönökben. Leopold Toscana fejedelmével, a későbbi II. Lipóttal, aki elsőként iktatta ki a halálbüntetést – mindkettőjük sajnálatára – nem sikerült személyesen találkoznia.

A személyes tapasztalatainak, börtönlátogatásainak hatására írta meg sokat idézett főművét a „The state of the prisons in England and Wales, With preliminary observations, and an account of some foreign prisons and hospitals”-t. Ez magyarul így hangzik: „Anglia és Wales börtönviszonyai, bevezető áttekintés és beszámoló néhány külföldi börtönről és menhelyről”. E korszakos és „kijózanító” munkája, melyet a humanizmus és a felvilágosodás szelleme hat át, 1777-ben jelent meg, az angolok rémületére és sok ezer börtönben szynlódó hasznára. Műve ugyanis törvények inspirálója lesz, minek következtében javulnak a börtönbeli állapotok. Az angol parlament tevékenysége eredményeként több pl. a börtönegészségügyre, a börtönfelügyelők visszaéléseinek megállítására vonatkozó törvényt fogadott el.

Howard reformelképzelései közé tartozott az elítéltek életkor és nem szerinti elkülönítése, a kötelező munkavégzés bevezetése, az elítéltek erkölcsi, vallásos nevelése. „Tegyétek az embereket szorgalmassá, és becsületesek lesznek” – hirdette. Nézeteit jól jellemzik az alábbi idézetek. „Az adósok és bűnözők – ugyanúgy mint a hadifoglyok – emberek, és ezért emberként kell őket kezelni”. Az a megállapítása is találó, mely szerint „meggyőző okot nem tudok arra nézve, hogy egy fegyházat miért nem ugyanolyan szabályok szerint kell vezetni, miként egy másik házat, ahol számosan vannak a családban”. Howard is fontos dolognak tartotta a fegyelmet, de úgy vélte, hatékonyabban valósítható meg bárátságos bánásmóddal, mintsem szigorral.

Az elsőek közé tartozik, akik a börtönök, az elítéltek állandó látogatásával a börtönügy alapkérdéseit kutatják, és ezzel tulajdonképp megteremtik az összehasonlító büntetésvégrehajtást, és eljutnak a társadalmi felügyelet gondolatához. Életútja, munkássága nemcsak Európában, hanem Észak-Amerikában is hat. Nem sajnálkozó, jótékonykodó filantróp, hanem szentimentalitástól, romantikától mentes tudós, aki – az általa összegyűjtött tények alapján – igyekszik segíteni az elítélteknek. Közben persze megtartja a büntetés igazságos szigorát és a végrehajtás erkölcsi komolyságát. De ami ellentmond a fogvatartott jogainak és emberi méltóságának, azt minden körülmények között távoltartani törekszik a büntetésvégrehajtástól. Korának lelkiismerete volt, és máig az maradt.

Dr. Nagy Ferenc

Holland, dán és a svéd börtönökben jártunk

Az Európa Tanács Jogügyi Főigazgatósága és az Igazságügyi Minisztérium közötti együttműködés keretében 1990 június 10–21 között magyar börtönügyi delegáció utazott Hollandiába, Dániába és Svédországba, hogy tanulmányozza ezekben a fejlett nyugati országokban a büntetésvégrehajtási munkát. Dr. Horváth Tibor professzor, a Miskolci Egyetem tanszékvezetője, dr. Csetnek László pszichológus, a Rendőrtiszti Főiskola oktatója és e sorok írója, Sz. Kiss Csaba a Bv. Országos Parancsnokság nevelési osztályának munkatársa nyolc börtönben járt, és tárgyalt a holland, a dán országos börtön- és probációügyi főhatóság vezetőivel, valamint az Európa Tanács szakértőivel. Az alábbi képriport közvetlenül lapleadás előtt készült, és csupán ízelítőt kíván nyújtani él-ményeinkből.

A bv-tisztviselőknek egyik országban sincs fegyvere, egyenruhája pedig csak az előzeteseket fogva tartó intézetek ellenőrző pontjain dolgozóknak van. Az elítéltek mindenütt a saját ruhájukat hordják, többnyire valamiféle hanyag szabadidős öltözetet, pl. farmert. A tisztviselőket a mellükön lévő névtábla különbözteti meg az elítéltektől. Természetesen őket nem volt szabad lefényképeznünk. Az intézetek kicsik, a látottak közül a legnagyobb 280, a legkisebb 42 fő befogadására képes. A biztonságot ilyen körülmények között nem nehéz fenntartani. A technikai berendezések fejlettek, de életre és testi épségre veszélytelenek. A monitorokon minden mozgás figyelemmel kísérhető.

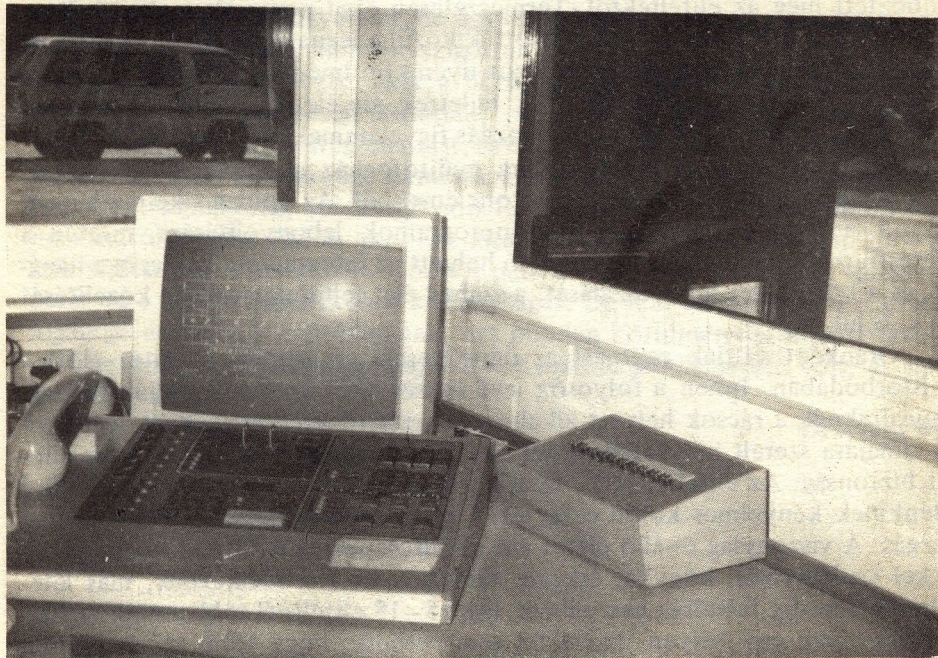
1. Stockholm szívében a Kronoberg gyűjtőfogház a hetvenes évek elején épült a Krupp-cég által gyártott vasbetonelemből. Az épület alkalmatlannak bizonyult a modern közösségi börtönprogramok lebonyolítására, miután a büntetésfilozófia és -politika az izoláció helyett az integrációra helyezte a hangsúlyt, és a börtönélet humanizálását, a szabad élet feltételeihez való közelítését tűzte ki célul.

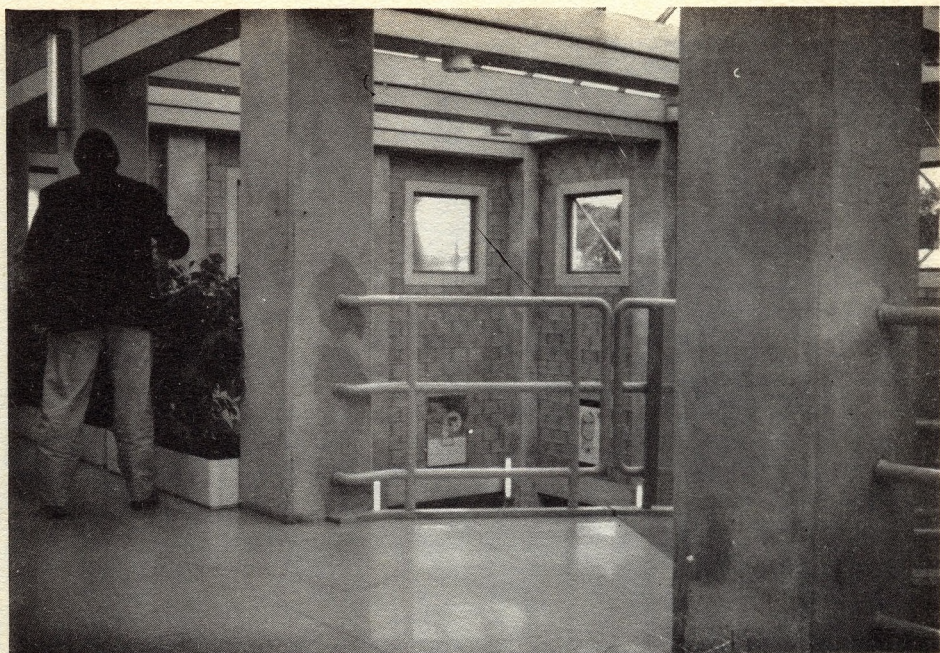
2. Óráként váltják egymást az ügyeletesek a központi monitor előtt a svéd Storbodában. Innen a folyosón lévő összes ajtót szemmel tudják tartani. A fegyvereknél, a rácsok helyett alkalmazott riasztóberendezéseknél, a tisztviselők ruhájára szerelt helyzetjelzőknél azonban fontosabb számukra a pszichológiai biztonság. Az elítélteket 5–18 fős folyosószárnyakban helyezik el, ahol mindenkinek kényelmes külön cella jut. Nappal ezen egységeken belül szabad a mozgás. A viszonylag önálló életet élő elítéltecsoportok kulturált közös helyiségekkel (zuhanyozó, konyha, étkező, társalgó, stb.) rendelkeznek, más létesítményeket pedig felváltva használnak, így 15–18 elítéltnél több sosem tartózkodik egyszerre egy helyen. Ezért fel sem vetődik, hogy több tucat, esetleg több száz embert kell fegyverrel sakkban tartani.

1

2

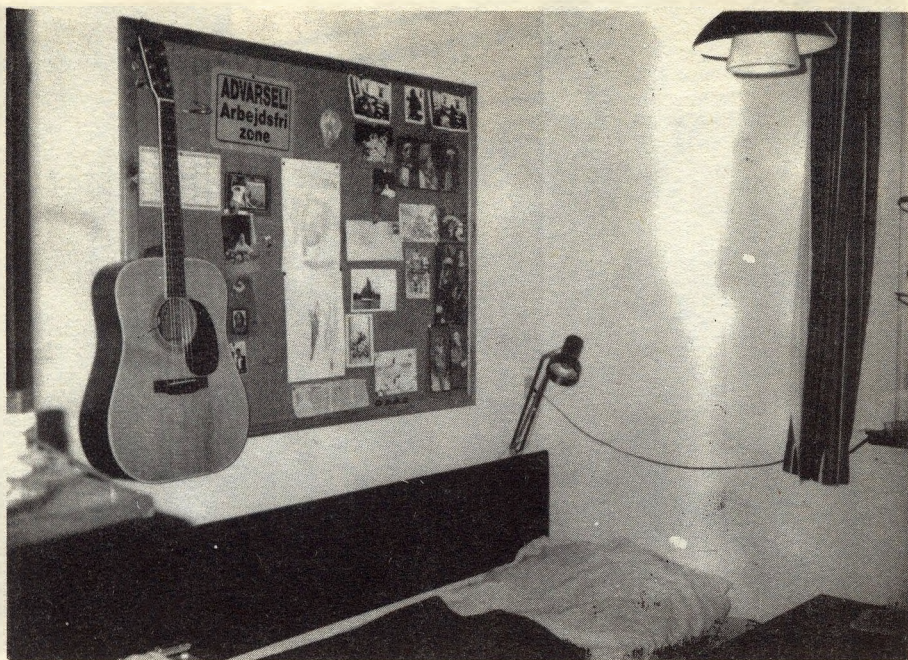

3

4

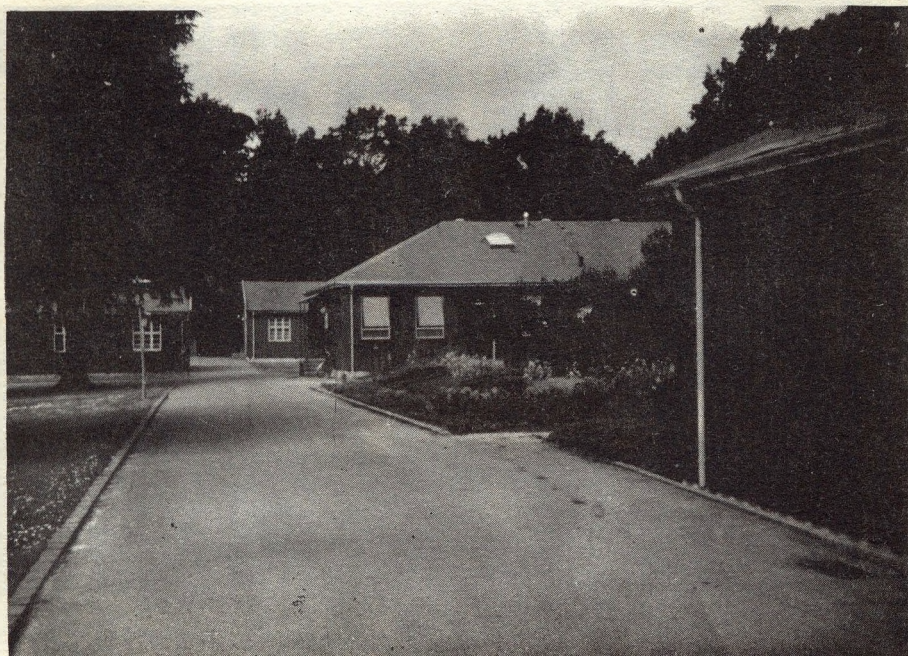

59

5

6

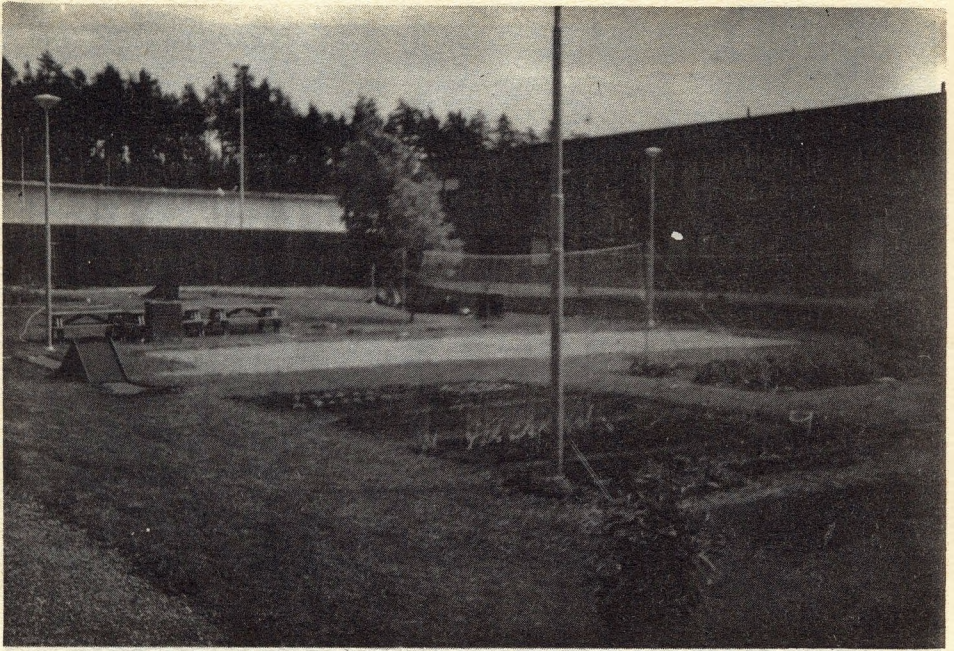
60

8

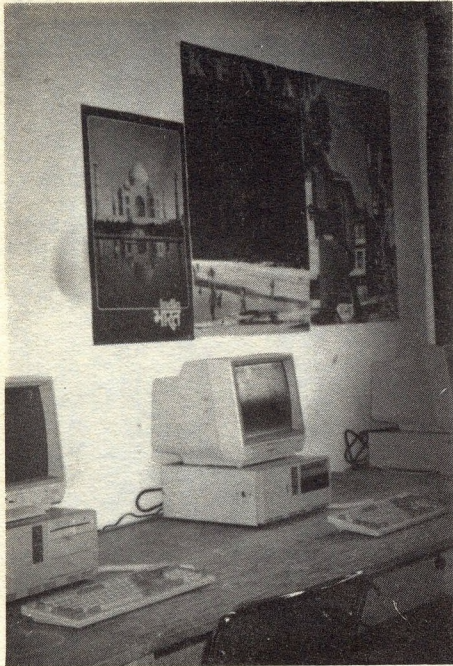

61

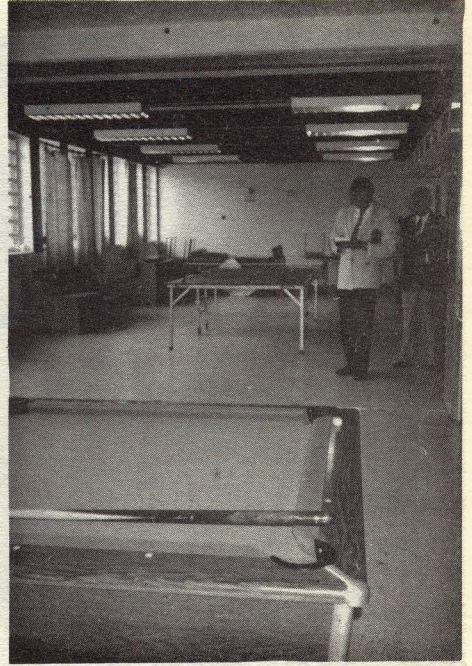

9

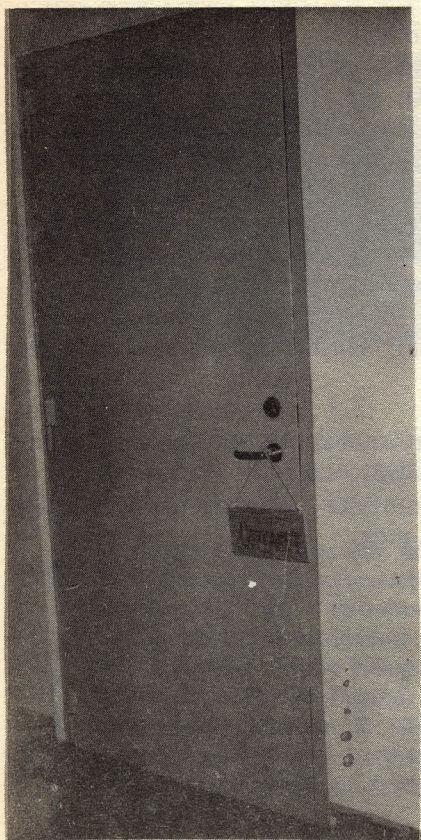
10

11

62

12

13

3. Az építészeti megoldások is a pszichológiai biztonságot szolgálják. Gyakori az üvegtető, az üvegfal. Ezek növelik a természetes világítást és csökkentik az elítélt bezártság érzetét. A börtön ridegségét a belső falak élénk színei, meg a folyosón függő festmények oldják. A hágai gyűjtőt sok növény és akvárium díszíti. Ilyen közegben zajlik a látogatás, ami mindkét felet (az elítéltet és hozzátartozóját) megnyugtatja.

4. A fogvatartottak és a tisztviselők aránya 1:1. Az utóbbiak tudatosan kötöttségektől, formáságoztól mentes, bizalmon alapuló, fesztelen légkör kialakítására törekcsenek az elítéltekkel; szinte együtt élnek velük. A képen az egyik legszigorúbb dán börtön társalgója látható.

5. Az egyszemélyes zárkákban a belső díszítés, a kiválasztott, személyes holmik és a rendtlenség többé-kevésbé magánügynek tekinthető. „Munkamentes zóna”-hirdeti egy dán elítélt magánfaliújságja Horserodban.

6. A festői környezetben lévő nyitott börtön napközis táborra vagy motellra emlékeztet bennünket. Még kerítése sincs. Az ide utaltak vállalják a korlátozásokat (pl. meghatározott helyen dolgozhatnak vagy tanulhatnak odakinn,

időre távoznak el, időre érkeznek vissza, stb.), a szabályok megszegése esetén viszont zárt börtönbe kerülnek. Természetesen helyben is van munkalehetőség. A családtagok beköltözhetnek ide, ha támogatni akarják fogvatartott hozzátartozójukat a büntetés letöltésének idején is.

7. A dán börtönökben vannak ún. önellátó szárnyak. Itt az elítéltek maguk készítik el ételleiket, amelyhez a hozzávalót, a nyersanyagot az állam pénzén szerzik be.

8. Az épületszárnyakat összekötő föld alatti folyosó falait művészi segíd-
lettel, igen ízlésesen – egyiptomi hatást keltve – festik ki az elítéltek.

9. A drogos bűnelkövetők minigolfpályái mellett húzódnak az elítéltek hobbikertjei.

10. A narkomán elítéltek komputerkezelői tanfolyamainak berendezése látható az österakeri, svéd börtönben.

11. Rex és asztalitenisz mindenütt van.

12. „Foglalt” kétórás időtartamra a látogatószobák egyike. Zavarni ilyenkor nem illik. A búcsú pillanatát a látogató belülről jelzi.

13. Tipikus skandináv zárka. Akármilyen mutatós, mozogni nemigen lehet benne, ezért az itt-tartózkodást börtönnek élik meg.

Sz. Kiss Csaba

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Csóti András bv. őrnagy, a Nagyfai Bv. Intézet parancsnoka; **Dóra Béla** bv. alezredes, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **Féja Sándor** filmszichológus, a Magyar Filmintézet munkatársa; **Filemon Tivadar** alezredes, az Országos Parancsnokság biztonsági osztályának helyettes vezetője; **Sz. Kiss Csaba** bv. százados, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **dr. Lőrincz József** alezredes, a Rendőrtiszti Főiskola bv-tanszékének vezetője; **dr. Madej Ferenc** bv. őrnagy, a Miskolci Bv. Intézet parancsnoka; **dr. Nagy Ferenc** egyetemi docens, JATE. Állam- és Jogtudományi Kar, büntetőjogi- és büntető eljárásjogi tanszék; **Takács Péter** bv. százados, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **dr. Vókó György** ügyész a Legfelsőbb Ügyészség büntetőbírói osztályán.

A magyarországi Menedék Alapítvány börtönmissziójának szervezésében mintegy negyven tagú – tizenéves lányokból és fiúkból verbuválódott – amerikai pantomim-, illetve bábegyüttes érkezett a Budapesti Fegyház és Börtönbe július közepén. E vallásos fiatalokból álló csoport hangulatos műsorral szórakoztatta az érdeklődő elítélteket.

Ára: 10 FT